

Gi Debora

PANEGIRIK

I-II

„Leopard umire sa svojim pjegama, a ja nikad nisam kanio, niti vjerovao da sam sposoban poboljšati se. Nikada nisam doista stremio nijednoj vrsti vrline, osim možda toj što sam mislio da me samo neki zločini novog kova, za koje sasvim sigurno nisu mogli znati u prošlosti, možda ne bi bili nedostojni; te još vrlini da se nakon tako lošeg početka nisam promijenio. U kritičnom trenutku ustanka Fronde, Gondi, koji je pružio tako sjajne dokaze o svojoj sposobnosti za bavljenje ljudskim poslovima, naročito u njegovoj omiljenoj ulozi remetitelja javnog mira, sretno je improvizirao pred Pariškim parlamentom lijep citat koji se pripisivao nekom drevnom autoru, komu su svi uzaludno tražili ime, ali koji je najbolje mogao poslužiti kao njegov vlastiti panegirik: 'In difficillimus Rei publicae temporibus, urbem non deserui; in ratis nihil de publico delibavi; in desperatis nihil timui.' On ga je sam preveo ovako: 'U lošim vremenima, nisam napuštao grad; u dobrima, nisam imao interesa; u beznadnim, nisam se plašio ničega.'“

„Moja će metoda biti vrlo jednostavna. Reći ću što sam volio; a sve drugo će se pokazati i biti dovoljno razumljivo u tom svjetlu...“

Panegirik, I, 1989.

GARGOJLO PREDSTAVLJA

GARGOJLO PREDSTAVLJA

Gi Debó
r

Panegírik

Preveli i priredili
Milena Ostojić i Alekса Golijanin

BEOGRAD, 2022.

anarhija/ blok 45

Edicija GARGOJLO PREDSTAVLJA

Guy Debord, *Panégyrique*, tome premier, Gallimard,
Paris, 1993 (Éditions Gérard Lebovici, Paris, 1989).

S francuskoga prevela Milena Ostojić (Zagreb, 2008,
2017); redaktura Alekса Golijanin (Beograd, 2017), konač-
na verzija, Milena Ostojić, 2017.

Prvi put objavljeno u časopisu *Up&Undergound*, br. 13–
14, *Art Dossier: Mai* 68, Zagreb, 2008, str. 243–263.

Guy Debord, *Panégyrique*, tome second, Librairie
Arthème Fayard, Paris, septembre 1997.

Preveo i priredio Alekса Golijanin (Beograd, 2022).

Ostali izvori su navedeni uz tekstove.

<http://anarhija-blok45.net>
aleksa.golijanin@gmail.com

ZAJEDNIČKA ARHIVA:

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

[https://anarhisticka-biblioteka.net/category/author/
guy-debord](https://anarhisticka-biblioteka.net/category/author/guy-debord)

BESPLATNO IZDANJE ZA LIČNU I KOMUNALNU UPOTREBU
BEOGRAD, 2022.

NA KORICAMA:

Ostrvo Site (Île de la Cité), detalj sa mape Trišea i Ujoa
(Olivier Truschet, Germain Hoyau, mapa Pariza oko
1550).

UVODNA NAPOMENA

7

PANEGIRIK I

9

O TEŠKOĆAMA U PREVODENJU *PANEGIRIKA*

55

PANEGIRIK II

65

HRONOLOŠKI PREGLED

151

PANEGIRIK III: RUKOPIS NACRTA

153

Alis i Gi Debòr, Pieve di San Cresci, Toscana, 1972. Foto:
Gianfranco Sanguinetti.

UVODNA NAPOMENA

Ovo izdanje donosi ceo sačuvani materijal *Panegirika*, Deborovog autobiografskog osvrta, koji je trebalo da se sastoji iz tri mala toma, kao i njegovu napomenu „O teškoćama u prevođenju *Panegirika*“.

Prvi tom se pojavio 1989, u izdanju *Éditions Gérard Lebovici*, ali bez „Napomene“, napisane iste godine, koja je imala status internog dokumenta, namenjenog prevodiocima.

Drugi tom je napisan 1991, ali je objavljen tek posle Deborove smrti, u septembru 1997, u izdanju *Librairie Arthème Fayard*. Taj tom se, pored Deborove uvodne crtice i kratke hronologije (do 1989), sastoji isključivo od citata, fotografija i nekoliko mapa.

Svi ti tekstovi i materijali biće objedinjeni 2006, u Deborovim *Sabranim delima* (Guy Debord, *Oeuvres*, Gallimard, 2006, str. 1656–1760).

Rukopis trećeg toma, nagoveštenog u „Napomeni“ i jasno najavljenog u drugom tomu, spaljen je po Deborovoj izričitoj želji, u noći njegovog samoubistva, 30. XI 1994. Ovde prenosimo njegov jedini sačuvani trag, rukopis opšteg nacrta, verovatno iz 1991.

AG, 2018, 2022.

PANEGIRIK

I

Leopardo

„Panegirik znači više od eulogije. Eulogija bez sumnje sadrži hvaljenje osobe, ali ne isključuje određenu kritiku, određeni prijekor. Panegirik ne podrazumijeva ni prijekor ni kritiku.“

Litréov rječnik francuskog jezika (Littré,
Dictionnaire de la langue française)

„Zašto pitati za moje porijeklo? Naraštaji ljudi su kao naraštaji lišća. Vjetar baca lišće na zemlju, ali plodna šuma rađa novo, i proljeće se opet vraća; tako se i ljudski rod stalno rađa i prolazi.“

Ilijada, VI pjevanje¹

¹ Prema Deborovom francuskom izvoru. (Sve napomene su uredničke.)

I

„Što se tiče njegova plana, godi nam što smo dokazali da ga uopće nema, da piše gotovo nasumce, miješajući činjenice, izvješćujući o njima bez reda i redoslijeda; smještajući u određenu epohu ono što pripada drugoj, odbijajući dati opravdanje svojim optužbama ili pohvalama; usvajajući (bez propitivanja i kritičkog duha, tako neophodnog povjesničaru) krive sudove o preduvjerjenjima, suparništvu ili neprijateljstvu, pretjerivanja o naravi ili zlonamjernosti; pripisujući jednima činove, drugima govore nepomirljive s njihovom pozicijom ili karakterom, ne citirajući nikad drugog svjedoka do samoga sebe, niti drugog autoriteta osim vlastitih iskaza.“

General Gourgaud, *Kritičko ispitivanje djela g. grofa Philippea de Ségura* (Examen critique de l'ouvrage de M. Le comte Philippe de Ségur, 1825.)

Cijelog sam života svjedočio samo nemirnim vremenima, krajnjim razdorima u društvu i golemim uništavanjima; sudjelovao sam u tim nemirima. Takve su okolnosti bez sumnje dovoljne da spriječe da i najjasniji od mojih činova i misli budu univerzalno odobreni. Ali vjerujem i da su neki od njih mogli biti pogrešno shvaćeni.

Na početku svoje povijesti rata iz 1815, Clausewitz ovako rezimira svoju metodu: „U svakoj je

strateškoj kritici najvažnije staviti se u poziciju aktera, a to je često vrlo teško.“ Teško je spoznati „sve okolnosti u kojima su se akteri našli“ u određenom trenutku, da bismo tako bili u stanju razborito sudići o nizu njihovih izbora u vođenju svog rata: kako su učinili to što su učinili, i što su eventualno mogli učiniti drukčije. Stoga, prije svega treba znati što su željeli i, naravno, što su vjerovali; ne zaboravljajući ono što nisu znali. A to što nisu znali, nije bio tek budući ishod sukoba njihovih vlastitih djelovanja s djelovanjima koja su im bila suprotstavljen, nego i ishod onoga što je već i tada, u rasporedu ili snagama suprotstavljenog tabora, zaista radilo protiv njih i tako im ipak ostajalo skriveno; u osnovi, nisu znali točnu vrijednost koju je valjalo pripisati vlastitim snagama, sve dok ona nije mogla postati spoznatljivom, i to baš u trenutku njihove primjene, čiji ishod tu vrijednost uostalom pokatkad mijenja, koliko je i iskušava.

Osoba koja je izvela takvu akciju, čije su se velike posljedice mogle dalekosežno osjetiti, često je bila i jedina koja može spoznati prilično važne strane koje su zbog različitih razloga ostale skrivene, dok su drugi aspekti od tada zaboravljeni, jednostavno zato jer su ta vremena prošla, ili jer su mrtvi oni koji su ih poznavali. A čak ni svjedočanstva živih nisu uvijek dostupna. To je stoga jer neka osoba ne zna baš pisati; druga je spriječena aktualnijim interesima ili ambicijama; treća se možda plaši, a posljednja riskira da se upetlja u brigu oko svoje reputacije. Kao što ćemo vidjeti, mene ne zaustavlja ni jedna od tih prepreka. Govoreći što je hladnije moguće o onom što je pobudilo mnoge strasti, reći ću što sam učinio. Sasvim sigurno, u tom trenutku će se mnoge, ako

ne i sve nepravedne pokude naći pometene poput prašine. A uvjeren sam da će se prostrani obrisi povijesti mog vremena tako jasnije istaknuti.

Nužno je da uđem u detalje. To me može odvesti prilično daleko, ali ne izbjegavam suočiti se s veličinom zadatka. Dat ću si vremena koliko treba. Pa ipak neću kao Sterne, na početku pisanja *Života i nazora gospodina Tristrama Shandyja* (The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman, 1759.), reći da se „neću žuriti, nego mirno pisati i objaviti svoj život u mjeri po dva toma godišnje, ako čitatelj želi podnositи мој tempo i ako dobijem podnošljiv aranžman sa svojim izdavačем“. Jer ja se sasvim sigurno ne želim obvezati da ću objaviti dva toma godišnje, niti čak obećati bilo kakav ili pak manje užurban ritam.

Moja će metoda biti vrlo jednostavna. Reći ću što sam volio; a sve drugo će se pokazati i biti dovoljno razumljivo u tom svjetlu.

„Varljivo vrijeme skriva svoje tragove, ali brzo prolazi“, kaže pjesnik Li Po, koji dodaje: „Sačuvat ćete možda veseli karakter mladosti – ali vaša je kosa već sasvim sijeda; i čemu se žaliti?“ Ne mislim se žaliti ni na što, a sasvim sigurno ne na način na koji sam bio u stanju živjeti.

Tim manje želim skrivati tragove za koje znam da su vrijedni oponašanja. Uvijek je bila rijetkost da netko može sa sigurnošću reći kakav je doista bio njegov život, i to upravo zbog brojnih problema koje ta tema izaziva. A to će biti još dragocjenije danas, u epohi u kojoj se tako mnogo stvari promjenilo u iznenađujućoj brzini katastrofa; u epohi o kojoj se može reći da su svi orijentiri i mjerila izne-

nada pometeni, zajedno sa samim tlom na kojem je izgrađeno staro društvo.

U svakom slučaju, lako mi je biti iskren. Za mene ne postoji nijedna tema zbog koje bih osjetio i najmanju količinu srama. Nikad nisam vjerovao u važeće vrijednosti svojih suvremenika, koje danas, evo, više nitko i ne uzima u obzir. Lacenaire, možda još previše skrupulozan, preuveličao je, čini mi se, odgovornost koju je izravno zasluzio u nasilnoj smrti vrlo malog broja ljudi. „Mislim da vrijedim više od većine ljudi koje sam poznavao, čak i okrvavljenih ruku“, pisao je Jacquesu Aragou. („Ali bili ste tu s nama, gospodine Arago, na barikadama 1832. Prisjetite se samostana Saint-Merry.² Vi ne znate što je bijeda, gospodine Arago; nikad niste bili gladni“, mora da su nešto kasnije odgovorili radnici, na barikadama u lipnju 1848., ali ne njemu, nego njegovu bratu, koji je poput Rimljanina došao očitati im bukvicu o nepravednosti ustajanja protiv zakona Republike.)

Ništa nije prirodnije nego prosuđivati sve stvari počevši od sebe samog, odabranog kao središte svijeta; tako se nađemo sposobnima osuditi svijet, a da čak i ne želimo slušati njegove varljive govore. Treba samo odrediti precizne granice koje nužno omeđuju taj autoritet: svoje vlastito mjesto u protoku vremena i u društvu; što je tko učinio i što je znao, svoje dominantne strasti. „Tko li može pisati istinu ako ne oni koji su je osjetili?“, zapazio je to, prikladno, autor najljepših memoara napisanih u XVII stoljeću, koji nije umakao budalastom prigovoru da je pričao o

² Poslednje uporište pobunjenika iz antimonarhističkog ustanka 1832.

svom ponašanju bez zadržavanja privida najhladnije objektivnosti; a oslanjao se u tom citatu na mišljenje predsjednika de Thoua, prema kojem su „jedine istinite priповijesti one koje su napisali ljudi dovoljno iskreni da pričaju istinito o sebi samima“.

Možda će se netko začuditi što se čini da se, tu i tamo, prešutno uspoređujem s nekim velikim umom prošlosti, ili jednostavno s ličnostima koje su se povjesno istaknule. Ali, bit će u krivu. Ne namjeravam sličiti nikomu drugom, a vjerujem i da je ova epoha vrlo malo usporediva s prošlošću. Mnogo osoba iz prošlosti, međusobno krajnje različitih, već su dovoljno općepoznate. One, ukratko, predstavljaju odmah pristupačno značenje ljudskih postupaka ili sklonosti. Oni koji ne znaju tko su ovi bili, mogu to lako provjeriti, a učiniti se razumljivim uvijek je bila zasluga onoga tko piše.

Morat će rabiti mnogo citata. Nikad, vjerujem, da bih legitimirao neku tvrdnju, nego tek da po kažem od čega su, u dubini, satkani ova avantura i ja sâm. Citati su korisni u periodima neznanja ili opskurantskih uvjerenja. Aluzije bez zagrada, kako pokazuju kineska poezija, Shakespeare ili Lautréamont, moraju se sačuvati za vremena bogatija glavama sposobnim da prepoznaju raniju rečenicu i distancu koju uvodi njena nova primjena. Danas, kad čak ni ironija nije uvijek shvaćena, postoji rizik da se nekome krivo pripše formulacija, štoviše, da se nesmotreno i netočno reproducira. Starinska nezgrapnost postupka točnog citiranja bit će, nadam se, kompenzirana kvalitetom izbora citata. Oni će se u ovom izlaganju pojaviti na odgovarajućim mjestima: ni jedno računalo ne bi mi moglo priskrbiti tako prikladnu raznolikost.

Oni koji žele pisati brzo i ni o čemu, ono što nitko neće pročitati nijednom do kraja, u novinama ili knjigama, hvale s puno uvjerenja stil govornog jezika, jer ga smatraju mnogo modernijim, lakšim, jednostavnijim. Oni sâmi ne znaju pričati. A to ne znaju ni njihovi čitatelji; jezik kojim se zapravo govorи u modernim uvjetima života društveno je sažet na svoju neizravnu reprezentaciju voljom medija, i sastoji se od šest ili sedam uvjek iznova ponavljanih rečeničnih oblika i oko dvjesto riječi, od kojih su većina neologizmi, a koje sve podliježu zamjeni za jednu trećinu svakih šest mjeseci. Sve to pogođuje određenoj jednodušnosti. Nasuprot tomu, pisat će u bez pretjerivanja ili zamaranja, kao da je to najnormalnija i najlakša stvar na svijetu, jezikom koji sam naučio i koji sam u većini okolnosti govorio. Nije na meni da ga mijenjam. Cigani s pravom tvrde kako nitko nikad nije rekao istinu na nekom drugom jeziku osim materinjem; na jeziku neprijatelja mora kraljevati laž. Druga prednost: referirajući se na golemi *corpus* klasičnih tekstova nastalih na francuskom jeziku u pet stoljeća prije mog rođenja, uvjek će me biti lako prevesti na bilo koji idiom budućnosti, čak i kad francuski bude mrtav jezik.

Tko bi još, u našem stoljeću, mogao ignorirati činjenicu da onaj komu je u interesu tvrditi bilo što, zapravo neće mariti za način na koji to tvrdi. Golemi rast oblika moderne dominacije toliko je obilježio stil iskaza o samoj toj dominaciji da je sada, ako je razumijevanje napretka mračne razložnosti moći dugo bila privilegija istinskih inteligentnih ljudi, ono neizbjegno postalo dostupno i najtromijim među njima. U tom će smislu istina ovog izvještaja o mom vremenu biti potkrijepljena njegovim sti-

lom. Ton ovog teksta bit će sam po sebi dovoljan jamac, jer svi će shvatiti da se jedino živjevši ovako, može ovladati takvom vrstom izlaganja.

Poznato je da se Peloponeski rat zaista dogodio. Ali samo po Tukididu poznajemo njegov neumo-ljivi tijek i njegove pouke. Nikakvo provjeravanje nije moguće, ali nije bilo ni potrebno, jer su istinitost činjenica, kao i koherentnost misli, tako dobro nametnute suvremenicima i bliskim potomcima da se bilo koji drugi svjedok osjećao obeshrabrenim pred poteškoćom uvođenja kakve drukčije interpretacije događaja ili čak zanovijetanja o detaljima.

Vjerujem da se jednakotako mora napustiti zadovoljstvo drugačije interpretacije u pripovijesti koju će sada izložiti. Jer nitko, još dugo vremena, neće imati hrabrosti dokazivati, u bilo kojem pogledu, suprotno onomu što sam rekao; bilo da nađe najmanji netočan detalj u činjenicama ili da ima neku drugu točku gledišta po tom pitanju.

Koliko god se konvencionalnim može prosuditi taj postupak, mislim da nije nekorisno ponajprije i jasno zacrtati početak: datum i opće uvjete po kojima počinje pripovijest koju će odmah potom izložiti u svoj njenoj konfuziji, koju iziskuje sama tema. Razumno je misliti da mnoge stvari počinju u mladosti, koja još dugo ostaje s vama. Rođen sam 1931. u Parizu. Blagostanje moje obitelji bilo je već veoma uzdrmano svjetskom ekonomskom krizom, koja se najprije pojavila u Americi, a činilo se da njene posljedice neće potrajati dulje od moje punoljetnosti, što se uistinu i desilo. Tako sam se, dakle, rodio naizgled uništen. Znao sam da ne trebam očekivati naslijedstvo, i konačno, nisam ga ni dobio. Nisam pridavao nikakvu važnost tim prilično ap-

straktnim pitanjima budućnosti. Tako sam tijekom cijele moje mladosti polako ali neizbjježno išao prema životu avantura, otvorenih očiju, ako se uz sve to može reći da sam imao otvorene oči, u tom, kao i u većini drugih pitanja. Nisam mogao ni pomisliti da studiram za neko od zanimanja s kojim bih mogao naći zaposlenje, jer su mi se to činilo stranim mom ukusu ili suprotno mojim stavovima. Ljudi koje sam cijenio više nego ikog na svijetu bili su Arthur Cravan i Lautréamont, i znao sam savršeno dobro da bi me svi njihovi prijatelji prezirali ukoliko bih nastavio s fakultetskom izobrazbom, ili se pomirio da se bavim umjetničkom aktivnošću; a kad ne bih imao takve prijatelje, neki drugi mi sigurno ne bi bili utjeha. Kao doktor ničega, čvrsto sam se držao po strani od bilo kakvog privida sudjelovanja u krugovima smatrаниm za intelektualne ili umjetničke. Priznajem da je moja zasluga po tom pitanju bila umanjena mojom velikom lijenošću, kao i vrlo mršavim kapacitetom za suočavanje s radom, koji takve karijere iziskuju.

Činjenica da sam uvijek poklanjao vrlo malo pozornosti pitanjima novca i apsolutno nikakav prostor ambiciji da zauzmem kakvu sjajnu funkciju u društvu, osobina je tako rijetka među mojim suvremenicima da će se bez sumnje smatrati nevjerojatnom, čak i u mom slučaju. To je međutim istinito, i tako postojano i trajno provjerljivo, da će se javnost jednostavno morati priviknuti na to. Držim da uzrok počiva u mom nemarnom obrazovanju, koje je naišlo na plodno tlo. Nikad nisam video buržuje kako rade, s podlošću koju njihova posebna vrsta posla neizbjježno podrazumijeva, i eto zašto sam, u takvoj ravnodušnosti, mogao naučiti nešto dobro o živo-

tu, ali sve opet samo preko odsutnosti i nedostatka. Trenutak dekadencije bilo kojeg oblika društvene superiornosti zasigurno je ljupkiji od njegovih vulgarnih početaka. Ostao sam privržen toj prednosti, koju sam osjetio vrlo rano, i mogu reći da mi je siromaštvo pružilo mnogo slobodnog vremena, budući da nisam morao upravljati opustošenim dobrima, niti sam kanio povratiti ih sudjelujući u državnoj vlasti. Istina je da sam kušao užitke malo poznate ljudima koji su se pokorili nesretnim zakonima ove epohe. Također je istina da sam vjerno obavljao neke zadaće, o kojima oni nisu imali pojma, „jer od našeg života“, očitovala su u svoje doba na grub način *Pravila templarskog reda* (*Règle du Temple*), „ne vidi te do lјusku, koja je izvansksa... ali ne znate stroge zapovijedi koje su unutra“. Također, da bih naveo sve povoljne utjecaje koji se ovdje susreću, moram spomenuti činjenicu da sam imao priliku pročitati nekoliko dobrih knjiga, na osnovu kojih je moguće pronaći sve druge, pa čak i napisati one koje još nedostaju. Sasvim cjelovito izvješće se tu prekida.

Prije dvadesete godine, opazih da prolazi mirni dio moje mladosti, i od tad mi jedina obveza bješe neobuzdano slijediti sve svoje sklonosti, iako u teškim uvjetima. Prvo se uputih ka jednom miljeu, vrlo privlačnom, u kojem je vladao krajnji nihilizam, koji nije više htio znati, a pogotovo slijediti ono što je ranije bilo priznato kao svrha života ili umjetnosti. Taj me je milje ubrzo prepoznao kao jednog od svojih. Tu je nestala i posljednja mogućnost da se jednog dana vratim u normalan tijek egzistencije. Tako sam mislio tada, a ono što je uslijedilo, to je samo potvrdilo.

Mora da sam manje od drugih sklon kalkulirati, jer tako nagao izbor, koji me toliko obvezao, bješe spontan, proizvod nepromišljenosti na koju se nikad nisam vratio; i koju kasnije, nakon što sam imao vremena izmjeriti joj posljedice, nikad nisam požalio. Razmišljajući u okvirima bogatstva ili reputacije, može se reći da nisam imao ništa za izgubiti, ali da nisam imao ništa ni za dobiti.

Taj milje eksperata za rušenje bio je, jasnije nego njihove preteče iz dvije ili tri prethodne generacije, potpuno pomiješan s opasnim klasama. Živeći s njima, počinjete velikim dijelom živjeti njihovim životom. To, očito, ostavlja dugotrajne tragove. Tokom godina, više od polovice ljudi koje sam poznavao proveli su jednom ili više puta neko vrijeme u zatvorima raznih zemalja; mnogi, bez sumnje, iz političkih razloga, ali svakako veći broj njih zbog prijestupa ili zločina protiv običajnog prava. Uglavnom sam poznavao buntovnike i siromahe. Oko mene su u velikom broju bili ljudi koji su umirali mladi, i to ne samo zbog samoubojstva, ma koliko ono bilo učestalo. Što se tiče nasilne smrti, napominjem, iako to ne mogu poduprijeti sasvim racionalnim objašnjenjem tog fenomena, da broj mojih prijatelja koji su ubijeni metkom čini neuobičajeno velik postotak, izuzmemli, naravno, vojne operacije.

Naše jedine javne akcije, u prvim godinama rijetke i kratke, imale su ostati sasvim neprihvatljivima; najprije svojom formom, a kasnije, produbljujući se, iznad svega svojim sadržajem. Nisu bile prihvaćene. „Destrukcija bješe moja Béatrice“, pisao je Mallarmé, koji je sâm bio vodič mnogim drugima u prilično opasnim istraživanjima. Tko god se posveti samo tom da radi takve historijske

demonstracije, i u skladu s tim odbija bilo kakav postojeći posao, mora znati živjeti na margini. Kasnije ću detaljnije pretresti to pitanje. Da bih se ovdje ograničio i izložio stvari samo najopćenitije, reći ću da nikad nisam išao dalje od toga da odajem neodređen utisak posjedovanja velikih intelektualnih ili čak umjetničkih kvaliteta, kojih sam radije lišavao svoju epohu, za koju sam mislio da ih ne zaslužuje. Uvijek se našlo ljudi koji su žalili zbog moje odsutnosti, i paradoksalno, pomagali mi da je održim. To je moglo sretno završiti samo zato jer nikad nisam tražio nikoga, tko god to bio. Moje se okruženje sastojalo od ljudi koji su sami došli i znali se učiniti prihvaćenima. Ne znam je li se itko osim mene usudio ponašati tako u ovoj epohi? Valja napomenuti da se degradacija svih postojećih uvjeta desila upravo istodobno, što kao da je opravdavalo moju jedinstvenu ludost.

Jednako tako, pošto ništa ne može ostati sasvim nepromjenjivo u tijeku vremena, valja priznati da se nakon otprilike dvadesetak godina, ili jedva nešto više, počelo činiti kako napredni dio specijalizirane javnosti počinje prihvatići ideju da bih mogao imati nekoliko istinskih talenata, naročito značajnih u usporedbi s velikim nedostatkom otkrića i izlišnim ponavljanjima, za koje su dugo mislili da im se dive; čak i ako se jedina primjetna upotreba mojih darova morala smatrati štetnom. I stoga sam naravno, na sve načine, i sâm odbio priznati postojanje ljudi koji su dodjeljivali priznanja, da tako kažem, nečemu mojem. Istina je da nisu bili spremni prihvatići sve, a ja sam uvijek otvoreno govorio da će biti sve ili ništa, smještajući se tako definitivno van dosega njihovih eventualnih ustupaka. Što se društva tiče,

moji ukusi i moje ideje nisu se promijenili; ostali su suprotstavljeni onome što je to društvo bilo, kao i svemu što je tvrdilo da želi postati.

Leopard umire sa svojim pjegama, a ja nikad nisam kanio, niti vjerovao da sam sposoban poboljšati se. Nikada nisam doista stremio nijednoj vrsti vrline, osim možda toj što sam mislio da me samo neki zločini novog kova, za koje sasvim sigurno nisu mogli znati u prošlosti, možda ne bi bili nedostojni; te još vrlini da se nakon tako lošeg početka nisam promjenio. U kritičnom trenutku ustanka Fronde, Gondi, koji je pružio tako sjajne dokaze o svojoj sposobnosti za bavljenje ljudskim poslovima, naročito u njegovoj omiljenoj ulozi remetitelja javnog mira, sretno je improvizirao pred Pariškim parlamentom lijep citat koji se pripisivao nekom drevnom autoru, komu su svi uzaludno tražili ime, ali koji je najbolje mogao poslužiti kao njegov vlastiti panegirik: „*In difficillimus Rei publicae temporibus, urbem non deserui; in ratis nihil de publico delibavi; in desperatis nihil timui.*“ On ga je sam preveo ovako: „U lošim vremenima, nisam napuštao grad; u dobrima, nisam imao interesa; u beznadnim, nisam se plašio ničega.“

II

„Takvi bjehu događaji te zime i tako se svrši druga godina rata, čiju povijest piše Tukidid.“

Tukidid, *Peloponeski rat*

U zoni pogibelji, kroz koju je, kao da dovršava svoju izobrazbu, prolazila moja mladost, reklo bi se da su se sastali vjesnici bliske propasti cijelog zdanja civilizacije. Tu su se uvijek nalazili ljudi koji su mogli biti definirani samo negativno, iz prostog razloga što nisu imali nikakvo zanimanje, nisu se bavili bilo kakvim studiranjem ili prakticirali neku umjetnost. Brojni su sudjelovali u skorašnjim ratovima, u mnogim vojskama koje su se optimale za kontinent: njemačkoj, francuskoj, ruskoj, vojsci Sjedinjenih Država, dvjema španjolskim vojskama i još nekoliko njih. Ostali, pet ili šest godina mlađi, došli su tu izravno, jer se ideja obitelji počela raspadati, kao i sve druge. Nikakva važeća doktrina nije obuzdavala nečije vladanje, niti je ičijem postojanju nudila nekakav iluzorni cilj. Raznolike prakse trenutka uvijek su, unatoč svemu, bile spremne pokazati svoju mirnu obranu. Nihilizam je brz u moraliziranju čim ga dotakne ideja opravdavanja: jedan je čovjek pljačkao banke, ponoseći se kako ne pljačka siromašne; drugi nikad nije ubio nekog ako nije bio bijesan. Unatoč svoj elokvenciji koju su imali na raspolaganju, to su bili najnepredvidljiviji ljudi, iz sata u sat, i pokatkad prilično opasni. Činjenica da sam prošao kroz jedan takav milje dozvolila mi je reći nekoliko puta, s istim ponosom

kao demagog iz Aristofanovih *Konjanika*: „I ja sam odrastao na ulici!“

Naime, razmislimo li bolje, upravo nas je moderna poezija iz posljednjih sto godina dovela dovde. Nas nekoliko mislilo je da treba u stvarnosti sproveсти njen program i, u svakom slučaju, ne raditi ništa drugo. Iznenadjuće je katkad – istini za volju, tek odnedavno – otkriti atmosferu mržnje i kletve koja me je neprestano okruživala i, koliko je to moguće, prikrivala. Neki misle da je to zbog teške odgovornosti koja mi se često pripisivala za početak ili čak zapovjedništvo u pobuni iz svibnja 1968. Ipak, skloniji sam vjerovati da je ono zbog čega sam bio tako trajno omražen upravo ono što sam učinio još 1952. Jedna francuska kraljica opomenula je najbuntovnijeg od svojih podanika: „Već je samo zamišljanje da bi netko mogao biti pobunjenik pobuna.“

Upravo to se desilo. Jeden drugi preziratelj svijeta, koji je govorio da je kralj Jeruzalema, podsjetio je na suštinu problema gotovo baš ovim riječima: Duh se kovitla sa svih strana i vraća se sebi u dugim kruženjima. Sve revolucije ulaze u povijest, a povijest se uopće ne preljeva; rijeke revolucija vraćaju se odakle su došle, da bi opet tekle.

Uvijek je bilo umjetnika i pjesnika sposobnih da žive u nasilju. Nestrpljivi Marlowe umro je s bodežom u ruci, svađajući se oko računa. Uvriježeno se smatra da je Shakespeare mislio na iščeznuće svog rivala kad je napisao, bez straha da će mu prigovoriti za nezgrapnost, ovu šalu u *Kako vam drago*: „Gore mu je nego da dobije veliki račun u kakvoj prčvarnici.“ Fenomen, ovaj put apsolutno nov i koji je, naravno, ostavio malo traga, bio je jedini princip

prihvaćen od svih, da ne može više biti poezije, ni umjetnosti, i da treba pronaći nešto bolje.

Imali smo neke zajedničke crte s privrženicima opasnom životu koji su živjeli točno petsto godina prije nas, u istom gradu, na istoj strani rijeke. Jasno da se ne mogu uspoređivati s nekim tko je ovlađao svojom umjetnošću kao François Villon. I nisam se također poput njega nepopravljivo upustio u veliko razbojništvo: konačno, nisam imao tako dobru sveučilišnu izobrazbu. Ali postojao je taj „plemeniti čovjek“ među mojim prijateljima koji je bio potpuni ekvivalent Régniera de Montignyja, a bilo je i mnogo drugih buntovnika osuđenih na loše svršetke; kao i užitaka i sjaja svih tih izgubljenih mlađih odmetnica koje su nam pravile društvo u našim ozloglašenim okupljalištima, i koje nisu bile mnogo drugačije od Marion l'Idole ili Catherine, Biétrix i Bellet. Reći će što smo bili u urotničkom žargonu Villona, koji već odavno nije tajni jezik. Naprotiv, uvelike je shvatljiv upućenima. Ali tako će umetnuti neizbjegnu kriminološku dimenziju u utješnu filološku distancu.

J'y 'ai connu quelques sucs que rebaignait le marieux, froarts et envoyeurs; très sûres louches comme assoses, n'étant à juc pour aruer à ruel; souvent greffis par les anges de la marine, mais longs pouvant babigner jusqu'à les blanchir. C'est là que j'ai appris comment être beau soyant, à ce point qu'encore icicaille, sur de telles questions, je préfère rester ferme en la mauhe. Nos hurteries et nos gaudies sur la dure se sont embrouées. Pourtant, mes contres sans caire qui entervaient si bien ce monde gailleur,

je me souviens vivement d'eux: quand nous étions à la mathe, sur la tarde à Parouart.³

(Tu sam poznavao nekoliko glava koje je vrebaao krvnik: lopove i ubojice. U njih se moglo pouzdati kao u ortake, jer nikad nisu okljevali pribjeći sili. Često ih je hapsila policija, ali vješto su se pravili nevinima i čak ih navodili na krivi trag. Tu sam naučio kako zavarati ispitivače, a ishod je da dugo nakon toga, pa čak i ovdje, radije nastavljam šutjeti o tome. Naše nasilje i naši zemaljski užitci sad su daleko. Ipak, živo se sjećam svojih drugova bez novaca, koji su tako dobro razumjeli ovaj varljivi svijet, kad bismo se svi našli na našem zajedničkom zborištu, u pariskoj noći.)

Kad je o tome riječ, umišljam si da nisam ništa zaboravio, niti naučio. Bilo je hladnih ulica i snijega, nabujalih rijeka. „Usred kreveta/ rijeka je duboka.“ Bilo je učenica koje su pobegle iz škole, ponosnih očiju i slatkih usana, čestih policijskih racija, huka slapa vremena. „Nikad više nećemo piti tako mladi.“

Može se reći da sam oduvijek volio strankinje. Dolazile su iz Mađarske ili Španjolske, iz Kine i Njemačke, Rusije i Italije, i ispunjavale radošću moju mladost. A kasnije, kad sam već imao sijedu kosu, izgubio sam ono malo razuma što mi je dugo vrijeme jedva uspjelo namrijeti, zbog jedne djevojke iz Kordobe. Omar Hajam, razmislivši puno o tom, morao je priznati: „Idolima davah svoju vjeru čednu/ sad sliku o meni načiniše bijednu/ U plit-

³ Deo napisan na „kokijarskom“ žargonu; vidjeti „O teškoćama u prevodenju Panegirika“, f. 11.

kome vrču čast mi potopiše/ prodavši moj ugled
tek za pjesmu jednu.⁴ Tko bolje od mene može
osjetiti ispravnost ove opaske? Ali isto tako, tko je
više nego ja prezreo ukupnost prosudbi ove epohe i
reputaciju koju ona dodjeljuje? Nastavak putovanja
postojao je već u njegovu početku.

To se desilo između jeseni 1952. i proljeća 1953.,
u Parizu, južno od Seine i sjeverno od ulice Vau-
girard, istočno od raskrižja Croix-Rouge i zapadno
od ulice Dauphine. Arhiloh je napisao: „Daj nam
štogod da pijemo, uzmi crno vino i ne mijesaj talog,
jer ostati trijezni na ovoj straži nećemo.“

Između ulica Four i de Buci, gdje se naša mla-
dost tako potpuno izgubila, ispijajući usput po koju
čašicu, moglo se sa sigurnošću osjetiti da nam nika-
da neće ići bolje.

⁴ Na osnovu prijevoda Dušana Simonovića, iz izdanja „Ru-
baije Omara Hajjama“, Kulturni centar I. R. Irana, Beo-
grad, drugo izdanje, 2010 (2002); Rubaija 69, str. 99.

III

„Primijetio sam da nam većina onih koji su ostavili memoare nisu prikazali vlastita loša djela ili sklonosti, osim kad su ih slučajno smatrali podvizima ili dobrim instinktima, što se katkad dešavalo.“

Alexis de Tocqueville, *Sjećanja (Souvenirs, 1848–1851, 1893)*

Nakon okolnosti na koje sam upravo podsjetio, ono što je bez sumnje odredilo cijeli moj život bila je brzo stečena navika pijenja. Vina, žestice, piva; trenuci u kojima su neka od tih pića postala neophodnima i trenuci koji su ucrtavali osnovni tijek i meandre dana, tjedana, godina. Dvije ili tri druge strasti o kojima će pričati držale su gotovo neprekidno važno mjesto u ovom životu. Ali ova je bila najpostojanija i najprisutnija. Od malo stvari koje su mi se svidale i koje sam znao dobro raditi, piti je ono što sam zasigurno znao najbolje. Koliko god sam puno čitao, pio sam još više. Pisao sam puno manje nego većina ljudi koji pišu: ali pio sam puno više nego većina ljudi koji piju. Mogu se ubrojiti u one o kojima je Baltasar Gracián, misleći na elitu zamjetljivu jedino među Nijemcima – ali ovdje vrlo nepošteno na štetu Francuza, kao što se nadam da sam pokazao – mogao reći: „Ima onih koji su se opili samo jednom, ali to je trajalo cijeli život.“

Nadalje, pomalo sam iznenađen, ja, koji sam tako često čitao o sebi najekstravagantnije kleverte ili vrlo nepravedne kritike koje su se nakupile

u cijelih trideset godina, da nikad nijedan nezadovoljnik nije od mog pijanstva načinio, barem implicitno, argument protiv mojih skandaloznih ideja; jedina zakašnjela iznimka je spis nekoliko mlađih narkomana iz Engleske, koji su oko 1980. otkrili da sam otupio od alkohola, pa stoga prestao biti štetan. Ni na jedan trenutak nisam kanio skrivati tu prijepornu stranu svoje ličnosti, i ona je bila nedvojbena za sve koji su me susreli više nego jednom ili dvaput. Mogu čak napomenuti da mi je dostajalo u svakoj prilici prilično malo dana da postanem veoma cijenjen, u Veneciji ili Cadixu, u Hamburgu kao i Lisabonu, među ljudima koje sam upoznao tek posjećujući izvjesne kavane.

Najprije sam, kao i svi, volio stanje lagane opijenosti, ali ubrzo sam zavolio ono što slijedi poslije žestokog pijanstva, kad je taj stadij već prevladan: prekrasan i užasan mir, pravi okus prolaska vremena. Iako sam za prvih decenija pustio da se ukažu tek slabašni znaci, jednom ili dvaput tjedno, činjenica je da sam bio neprestance pijan u periodima od po nekoliko mjeseci, a ostatak vremena još sam puno pio.

Ozračje nereda, usred velike raznolikosti ispraznjenih boca, ipak podliježe naknadnoj klasifikaciji. Mogu ponajprije razlikovati pića koja sam pio u zemlji njihova podrijetla od onih koja sam pio u Parizu; ali gotovo sve se moglo naći u Parizu sredinom stoljeća. Posvuda, mjesta se nadalje mogu podijeliti jednostavno na ono što sam pio doma, kod prijatelja, u kavanama, podrumima, barovima, restoranima; ili na ulicama, osobito na terasama. Sati i promjenjivi uvjeti uvijek imaju odlučujuću ulogu u nužnoj obnovi trenutaka pijančevanja, i svaki od njih do-

nosi razborito prvenstvo između mogućnosti koje se nude. Postoje stvari koje se piju ujutro, i dugo je to bio trenutak za pivo. U *Ribarskoj četvrti*⁵ lik koji je očito *connoisseur* (znalac) podučava da „ništa nije bolje od prvog jutarnjeg gutljaja piva“. Ali često mi je, još od buđenja, bila potrebna ruska votka. Postoji ono što se pije uz objede, i za vrijeme popodneva koja se protežu između njih. Ima noći za vina, uz žestice, a poslije toga prija još pivo, jer čini žednim. Postoji ono što se pije na kraju noći, u trenutku kad dan ponovno počinje. Razumljivo je da mi je sve to ostavljalo malo vremena za pisanje, a upravo tako i treba biti: pisanje mora ostati rijetko jer prije dostizanja izvrsnosti valja dovoljno dugo piti.

Mnogo sam lutao gradovima Europe i cijenio sam u njima sve što je zasluživalo biti cijenjeno. Popis tih stvari bi mogao biti opsežan. Bilo je piva u Engleskoj, gdje su miješali blaga i gorka u pintama; velikih vrčeva za pivo u Münchenu; irskih; onda klasičnih, češkog piva iz Pilsena, čudesno baroknog Guezea oko Brisela, s posebnim okusom u svakoj pivnici i koje loše podnosi transport; punčeva, akvavita iz Aalborga, Grappe iz Turina, konjaka, koktela, neusporedivog mezcala iz Meksika. Bilo je vina iz Francuske, od kojih najljepša dolaze iz Burgundije; bilo je vina iz Italije, naročito Barola iz Langhe, Chiantija iz Toskane; zatim vina iz Španjolske, Riojasa iz Stare Kastilje ili Jumille iz Murcije.

Imao bih malo bolesti, da mi alkohol na kraju nije donio neke: od nesanice preko vrtoglavica, sve do kostobolje. „Lijepo kao drhtanje ruku od alko-

⁵ John Steinbeck, *Cannery Row*, 1945. Prevedno kao *Slike iz Montereja*, Narodna knjiga, Beograd, 1983.

holizma“, rekao je Lautréamont. Ima dirljivih, ali teških jutara.

„Bolje je skriti ludilo, ali to je teško u razvratu i pijanstvu“, mislio je Heraklit. A Machiavelli piše Francesku Vettoriju: „Onomu tko bi video naša pisma... činilo bi se načas da smo ozbiljni ljudi potpuno posvećeni velikim stvarima, da naša srca ne mogu začeti nijednu ideju koja ne bi bila o časti ili veličini. Ali odmah zatim, na drugoj stranici, ti isti ljudi se pojavljuju površni, nepostojani, bludni, potpuno posvećeni taštini. Pa i ako netko ovaj način postojanja prosuđuje nedostojnim, ja ga nalazim pohvalnim jer imitiramo prirodu koja je promjenjiva.“ Vauvenargues je formulirao odveć zaboravljeno pravilo: „Kako bismo nekog autora odredili kao kontradiktornog, treba biti nemoguće izmiriti ga sa samim sobom.“

Uostalom, neki od mojih razloga da pijem su časni. Mogu, poput Li Poa, priznati ovo plemenito zadovoljstvo: „Već trideset godina skrivam svoju slavu u krčmama.“

Većina vina, gotovo sve žestice i sva piva koja ovdje prizivam u sjećanje, danas su potpuno izgubila okus, ponajprije na globalnom tržištu, zatim lokalno: s napretkom industrije, kao i s nestankom ili ekonomskom preobrazbom društvenih klasa koje su dugo ostajale neovisne u velikoj industrijskoj proizvodnji, pa onda i igrom raznih državnih odredbi koji zabranjuju gotovo sve što nije proizvedeno industrijski. Boce su, da bi se nastavile prodavati, vjerno zadržale etikete, a ta točnost pothranjuje uvjerenje da ih se, onakve kakve su bile, može fotografirati, ali ne više i piti.

Ni ja ni ljudi s kojima sam pio nismo se ni u jednom trenutku osjećali posramljenima zbog naše neumjerenosti. Na „banketu života“, barem tamo dobri uzvanici, sjedili smo, a da ni na tren nismo pomislili da to što pijemo s takvom rasipnošću neće konačno biti nadopunjeno za one koji dolaze poslije nas. Od pijanačkog pamтивjeka, nitko nikad nije zamislio da će doživjeti da piće iščezne sa svijeta prije onih koji piju.

IV

„Istina je da je sam Julije Cezar napisao svoje podvige; ali skromnost tog heroja u njegovim komentarima jednaka je njegovoj vrlini; čini se da se prihvatio pisanja tog djela samo da budućim generacijama ne ostavi mogućnost laskanja po pitanju njegove povijesti.“

Baltasar Gracián, *El discreto*
(fr., *L'Homme universel*, 1646.)

Dovoljno sam dobro poznavao svijet, njegovu povijest i geografiju, izgled i one koji ga nastanjuju, i naročito „što je suverenost, koliko vrsta suverenosti ima, kako se stječe, čuva i gubi“.

Nisam imao potrebu putovati daleko, ali razmatrao sam stvari s određenom ozbiljnošću, posvećujući im u punoj mjeri mjesece i godine koje se činilo da zaslužuju. Najveći dio vremena živio sam u Parizu, točnije, unutar trokuta određenog presjekom ulica Saint-Jacques i Royer-Collard, ulica Saint-Martin i Grenet, ulica de Bac i Commailles. Zapravo sam provodio dane i noći u tom ograničenom prostoru, te također u uskoj rubnoj granici u njegovu neposrednom produžetku; i češće na istočnoj, a rijedje na sjeverozapadnoj strani.

Ne bih nikad, ili gotovo nikad napustio to područje koje mi je savršeno odgovaralo, da me neke povijesne nužnosti nisu obvezale da ga napustim. U mladosti uvijek nakratko, kad se trebalo odvaziti na nekoliko uzgrednih prepada u inozemstvo, tek da ponesem prevrat nešto dalje; ali odmah za-

tim puno duže, onda kad je grad bio opustošen, a život kakav se tamo vodio potpuno razoren. Što će se dogoditi počev od 1970.

Vjerujem da je ovaj grad razoren nešto prije svih ostalih jer njegove uvijek iznova započete revolucije tek bi odveć uznemirile i šokirale svijet, da bi potom uvijek nesretno propadale. Konačno su nas onda kaznili potpunim uništenjem, poput onog kojim su negda prijetili Manifest iz Brunswicka (*Manifeste de Brunswick, 1792.*) ili govor žirondinca Isnarda, a da bi se pokopale sve te zastrašujuće uspomene i veliko ime Pariza. (Nečasni je Isnard, predsjedajući Konvencijom u svibnju 1793., imao drskosti izjaviti, preuranjeno ipak: „Ako se, velim vam, u ovim stalnim ustancima pokuša napasti nacionalno predstavnštvo, izjavljujem u ime cijele Francuske, *Pariz će biti uništen; a uskoro se na obala Seine istraživati je li ovaj grad ikad postojao.*“)

Tko vidi obale Seine, vidi i naše muke: tu se nalaze tek užurbane kolone mravinjaka motoriziranih robova. Povjesničar Guichardin koji je doživio kraj slobode Firence, zapisao je u svom *Mementu*: „Svi gradovi, sve države, sva kraljevstva, smrtni su; svi će jednog ili drugog dana, prirodom ili nesrećom doći do svog krajnjeg roka i morati svršiti; tako svaki građanin koji vidi rušenje i pad svoje domovine, ne treba žaliti tu domovinu i nevolju koja ju je ovaj put snašla, nego treba plakati nad vlastitom nesrećom, jer gradu se desilo to što mu se u svakom slučaju trebalo desiti, ali prava je nesreća roditi se u trenutku kad se ta katastrofa morala desiti.“

Moglo bi se čak vjerovati, unatoč bezbrojnim prethodnim svjedočanstvima iz povijesti i umjetnosti, da sam bio jedini koji je volio Pariz; ponaj-

prije jer nisam vidio da itko osim mene reagira po tom pitanju u odurnim „sedamdesetim godinama“. Ali saznao sam potom da je Louis Chevalier, stari povjesničar Pariza, objavio, a da se o tome nije puno pričalo, *L'assassinat de Paris* (1977). Možemo dakle pobrojati barem dva pravednika u tom gradu, u tom trenutku. Nisam više htio gledati to ponižavanje Pariza. Zapravo, malo važnosti treba pridati mišljenju onih koji osuđuju nešto, a nisu učinili sve što je potrebno da se to uništi; ili, ako im to nije uspjelo, da sebe učine stranim tomu koliko je god to još moguće.

Chateaubriand je primijetio, sve u svemu prilično točno: „Među modernim francuskim autorima iz mog vremena, jedini sam čiji život podsjeća na vlastita djela.“ U svakom slučaju, i ja sam sasvim sigurno živio kako sam govorio da valja živjeti; a to je možda još čudnije, među ljudima mog vremena, koji su se svi činili da vjeruju kako treba živjeti samo po uputama onih koji drže postojeću ekonomsku proizvodnju i komunikacijsku moć kojom je ova oboružana. Živio sam u Italiji i Španjolskoj, prvenstveno u Firenci i Sevilji – u Babilonu, kako se govorilo u zlatnom dobu – ali i u drugim gradovima koji su još živjeli, pa i na selu. Tako sam proživio nekoliko ugodnih godina. Puno kasnije, kad je plima uništenja, zagađenja i krivotvorenja zahvatila cijelu površinu svijeta, te isto tako prodrla u sve njegove dubine, mogao sam se vratiti na ruševine koje su ostale od Pariza, jer nigdje i nije ostalo ništa bolje. U ujednačenu svijetu, ne može se otici u progonstvo.

Što sam radio sve to vrijeme? Nisam puno držao do tog da se klonim nekih opasnih susreta, a za neke se može čak reći da sam ih hladnokrvno tražio.

U Italiji doista nisam bio rado viđen od sviju: ali srećom mogao sam upoznati „sfacciate donne fiorentine (besramne firentinske dame)“ za vrijeme mog života Firenci, u kvartu Outre-Arno. Jedna mala Firentinka bila je tako graciozna. Navečer bi prelazila rijeku na putu za San Frediano. Neočekijano sam se zaljubio, možda zbog lijepog gorkog osmijeha. Sve u svemu, rekao sam joj: „Prekinite tišinu, jer dolazim pred vas kao stranac i putnik. Dajte mi neko osvježenje prije nego odem i ne bude me više.“ U tom trenutku, još jednom, Italija se gubila: valjalo se opet dovoljno udaljiti od tih zatvora u kojima su ostali oni koji su odveć zakasnili na firentinske svetkovine.

Mladi Musset istaknuo se negda ovim nepromišljenim pitanjem: „Jeste li vidjeli, u Barceloni, Andalužanku osunčanih grudi?“ O da!, moram reći, još od 1980. Sudjelovao sam u ludostima Španjolske, a to je možda bila najveća. Ali u drugoj se zemlji pojavila ta nepopravljiva princeza, sa svojom divljom ljepotom i svojim glasom. „Mira como vengo yo (Gledaj, kakav se vraćam)“, govorila je istinito pjesma koju je pjevala. Tog dana nismo više slušali. Dugo sam volio tu Andalužanku. Koliko dugo? „Vrijeme razmjerno našem uzaludnom i bijednom trajanju“, kaže Pascal.

Boravio sam čak u nepristupačnoj kući okruženoj drvećem, daleko od sela, u krajnje neplodnoj brdovitoj regiji, u dnu opustošene Overnje. Tu sam proveo nekoliko zima. Snijeg je padao po cijele dane. Vjetar ga je gomilao u smetove. Pregrade su štitile cestu od njega. Unatoč vanjskim zidovima, snijeg se nakupljaо u dvorištu. Nekoliko cjepanica gorjelo je u kaminu.

Činilo se da se kuća otvara izravno k Mliječnom putu. Noću bi bliske zvijezde jednog trenutka snažno sjajile, a već slijedećeg mogle bi biti zagašene prolaskom lagane magle. Tako je bilo i s našim razgovorima i našim slavljima, s našim susretima i našim postojanim strastima.

Bila je to zemlja olujâ. Primicale bi se bešumno, najavljenje kratkim prolaskom vjetra koji je vijugao kroz travu, ili nizom iznenadnih bljeskova na horizontu; zatim bi se razularili gromovi i munje, koji su nas također još dugo tukli kao topovima u opkoljenoj tvrđavi. Tek jednom sam noću vidio da grom udara sasvim blizu mene: nije se čak moglo ni vidjeti gdje je udario; cijeli se pejzaž jednako rasvjetlio u jednom iznenadujućem trenutku. Ništa u umjetnosti nije mi ostavljalo takav utisak bespovratnog bljeska, osim proze koju je Lautréamont upotrijebio u programatskom izlaganju koje je nazvao *Poésies*. Ali ništa drugo, ni bijela Mallarméova stranica, ni Maljevičev bijeli kvadrat na bijeloj pozadini, pa čak ni posljednje Goyine slike, gdje crnilo preplavljuje sve, kao što Saturn glode svoju djecu.

Siloviti vjetrovi, koji su se u svakom trenutku mogli dići iz jednog od tri smjera, tresli su drveće. Oni iz sjevernih stepa, raspršeniji, povijali su se i vibrirali kao brodovi iznenadeni usidreni u otvorenoj luci. Zbijeno drveće štitilo je brežuljak, podupiralo se u svom otporu, a prvi red je uvijek razbijao udare neumornog zapadnog vjetra. Još dalje, red drveća raspoređen u kvadrat, preko cijelog polukrugu brežuljka, podsjećao je na čete na šahovskoj ploči na nekim prizorima bitaka iz XVIII stoljeća. A te navale, gotovo uvijek uzaludne, nekad bi napravile proboj rušeći jedan red. Nagomilani oblaci prelazili

su nebo u trku. Promjena vjetra mogla ih je natjerati u bijeg, a druge oblake za njima u potjeru.

Bilo je također u hladnim jutrima svih ptica zornica, savršene svježine zraka, i one prodorne nijanse nježno-zelene koja pređe preko na drveća, u treperavom svjetlu izlazećeg sunca ispred njih. Tjedni su prolazili nezamjetno. Jednog dana, izgled jutra navijestio je jesen. Drugi put je, velikom slatkoćom zraka koja se mogla okusiti, najavio kao brzo a uvihek održano obećanje, „dah proljeća“. Kao nekome tko je tako bitno i trajno bio čovjek ulica i gradova – ovdje valja cijeniti stupanj do kojeg moje preferencije ne iskrivljuju odveć moje prosudbe – priliči mi napomenuti da mi draž i sklad tih nekoliko sezona veličanstvene izolacije nisu promakli. Bilo je to ugodno i dojmljivo samotnjaštvo. Ali zapravo nisam bio sâm: bio sam s Alice.

Usred zime 1988., noću, na trgu Missions Étrangères, jedna je sova tvrdoglav ponavljava svoje dozivanje, vjerojatno prevarena poremećajem klime. I neobični niz susreta s Minervinom pticom, njen izraz iznenađenosti i gnjeva, nimalo mi se nisu činili kao da aludiraju na nerazumno držanje ili razne zabludejelosti mog života. Nikad nisam razumio kako je mogao biti drugačiji, niti kako bi ga trebalo opravdati.

V

„Budući da sam pismen i doista kultiviran čovjek, i u tom smislu džentlmen, prepoštavljam da se mogu smatrati nedostojnim članom te loše definirane klase koja se zove ‘džentlmeni’. Dijelom jer tako smatraju moji bližnji, dijelom iz razloga što vidljivo nemam ni zanimanje, niti zaposlenje.“

Thomas de Quincey, *Ispovijest engleskog uživatelja opijuma* (Confessions of an English Opium-Eater, 1822.)

Stjecajem okolnosti, sve što sam činio bilo je označeno urotničkim. Puno novih zanimanja u ovoj epohi stvoreno je po velikoj cijeni a tek u svrhu pokazivanja kakvu je ljepotu odnedavno uspjelo dostići društvo i kako je ispravno razmišljalo u svim svojim diskursima i projektima. A ja sam, bez plaće, prije davao primjer sasvim suprotnog djelovanja, što je neizbjegno loše prosuđivano. Tako sam u mnogim zemljama upoznao ljude koji su s pravom smatrani izgubljenima. Policija ih je motrila. Ta specijalizirana misao, koja se može nazvati i policijskim oblikom znanja, izrazila se i povodom mene u *Journal de Dimanche* od 18 ožujka 1984: „Za mnoge policajce, pripadali oni odjelu za zločine, DST-u ili Renseignements généraux⁶, najvažniji trag vodi do kruga okupljenog oko Guya

⁶ Francuske obaveštajne službe: DST, Direction de la Surveillance du territoire (Direkcija za teritorijalni nadzor); Direction centrale des renseignements généraux (Centralna uprava opće obaveštajne službe).

Deborda... Najmanje što se može reći jest da je Guy Debord vjeran svojoj legendi: nije se uopće pokazao brbljavim.“ Ali već u *Le Nouvel Observateur* od 22 svibnja 1972.: „Autor *Društva spektakla* činio se uvijek diskretnom ali neprijepornom glavom... u središtu promjenjive konstelacije bri-ljantnih subverzivnih zavjerenika Situacionističke internationale, neka vrsta hladnokrvnog šahista, rigorozno vodi partiju u kojoj je predvidio svaki potez. Okružuje se ljudima od talenta i dobre volje, prikrivajući autoritet. Rješava ih se s nonšalantnom virtuoznošću, manevrira svojim pratiocima kao naivnim pijunima, raskrčujući šahovsku ploču potez za potezom, bivajući konačno jedinim gospodarom, uvijek dominirajući igrom.“

Moja vrsta duha navodi me ponajprije da se čuđim nad ovim, ali valja priznati da mnoga životna iskustva tek potvrđuju i ilustriraju najkonvencionalnije ideje, koje se već moglo susresti u brojnim knjigama, a da se u njih ne povjeruje. Kad evociramo vlastite spoznaje, nije nužno u svakom detalju tražiti sasvim novo zapažanje ili iznenađujući paradoks. Stoga, istini za volju, treba napomenuti da mi se, nakon svega, engleska policija učinila najsumnjičavijom i najpristojnjom, francuska najopasnije uvježbanom u historijskoj interpretaciji, talijanska najciničnjom, belgijska najprostijom, njemačka naj-arognatnijom, dok se španjolska pokazala najmanje racionalnom i najnesposobnijom.

Općenito je tužno iskušenje za autora koji piše donekle kvalitetno, i stoga zna što znači govoriti, kad mora pročitati i pristati potpisati vlastite odgovore u izjavi za sudsku policiju. Ponajprije, ukupan razgovor usmјeren je pitanjima ispitivača koja

uglavnom nisu spomenuta, i ne dolaze nevino, kao što se nekad želi prikazati, iz jednostavne logike precizne informacije, ili iz jasnog razumijevanja. Odgovori koji se uspiju formulirati teško da su bolji od njihovog sažetka, izdiktiranog od najviše rangiranog policajca, pa napisanog otprilike i s vidljivom nezgrapnošću. Ako je i imperativ – a mnogi nevini naravno nisu toga svjesni – učiniti da se precizno ispravi svaki detalj na koji je s nesnosnom nepouzdanošću prevedena izražena misao, onda treba brzo odustati od toga da se spontano izrečena misao nanovo prepiše u prikladnom i zadovoljavajućem obliku, jer će se tako udvostručiti broj ionako zamornih sati, a to će i najvećem puristu izbiti volju da takvim bude. Izjavljujem dakle ovdje da se moji odgovori policiji ne smiju naknadno objaviti u mojim kompletnim djelima, a zbog skrupula u pogledu forme, iako sam bez ustručavanja potpisao istinit sadržaj.

Pošto sam zahvaljujući jednoj od rijetkih pozitivnih crta svog nižeg obrazovanja imao smisla za diskreciju, ponekad bih prepoznao nužnost da je pokažem nešto izraženiju. Određen broj korisnih navika postao je tako za mene druga priroda; kažem to da ne bih ostavio nimalo prostora zlobnica za eventualnu tvrdnju da je u pitanju sama moja priroda. U bilo kojoj stvari, vježbao sam biti čim manje zanimljiv kad je izgledalo da su veće šanse da će biti saslušan. U nekoliko sam slučajeva ugovorio sastanke ili dao svoje mišljenje u pismima osobno adresiranim na prijatelje, skromno se potpisujući slabo poznatim imenima koja su figurirala u krugovima oko nekih poznatih pjesnika, na primjer Colin

Decayeux ili Guido Cavalcanti.⁷ Ali nikad se nisam, to je sigurno, toliko unizio da objavim bilo što pod pseudonimom, usprkos tomu što je nekoliko najmljenih klevetnika s izvanrednom drskošću to katkad insinuiralo u štampi, ipak se oprezno ograničavajući na najapstraktnije općenitosti.

Dozvoljeno je, ali ne i poželjno pitati se što pozitivnoga može donijeti jedno takvo opredjeljenje da se opovrgnu svi autoriteti. „Nikad ne tražimo stvari, nego potragu za stvarima“, odavno je utvrđena istina. „Draži je lov nego lovina...“

Naša era tehničara preobilno koristi poimeničeni pridjev „profesionalac“, kao da vjeruje da je u njemu pronašla neku vrstu jamstva. Naravno, ako netko ne razmotri moje prihode nego tek kompetenciju, neće sumnjati da sam bio pravi profesionalac. Ali u čemu? To će ostati moja misterija, u očima sramotnog svijeta.

Gospoda Blin, Chavanne i Drago, koji su 1969. zajedno objavili *Traité du Droit de la Presse* (Razmatranje Zakona o tisku), u poglavlju koje se tiče „Opasnosti apologije“, zaključuju s autoritetom i iskustvom koji mi daju sretno misliti da im valja pokloniti puno povjerenje: „Učiniti apologiju od nekog kažnjivog djela, predstaviti ga kao slavno, zaslужno ili dopušteno može imati znatnu moć uvjeravanja. Pojedinci slabe volje koji čitaju takve apologije osjetit će se ne samo unaprijed odriješeni krivnje ukoliko počine takva djela, nego će još u počinjenju tih djela vidjeti priliku da postanu po-

⁷ Colin Decayeux (Kolin Dekajo) ili de Cayeux, razbojnik i Villonov prijatelj; Gudio Cavalcanti (Gvido Kavalkanti), pjesnik, Dantev najbolji prijatelj.

P A N E G I R I K I

zнате лиčnosti. Poznavanje kriminalne psihologije ukazuje na opasnosti apologije.“

VI

„I kad pomislim na te ljude koji hodaju jedan uz drugog na dugom i mučnom putovanju, da bi došli zajedno na isto mjesto na kojem će dospjeti u tisuće opasnosti da bi dosegli velik i plemenit cilj, ta razmišljanja dodaju slici smisao koji me duboko potresa.“

Carl von Clausewitz, *Pismo od 18. rujna 1806.*

Mnogo sam se zanimalo za rat, teoretičare strategije, ali također za sjećanja na bitke, ili tako puno drugih razdora koje povijest spominje, vrtloga na površini rijeke vremena. Nije mi nepoznato da je rat područje opasnosti i razočarenja, možda čak i više nego druge strane života. No ta spoznaja ipak nije umanjila privlačnost koju osjećam baš za tu stranu.

Studirao sam, dakle, logiku rata. Pored toga, uspio sam, ima tomu već dugo, predstaviti njegove osnovne pokrete na prilično jednostavnoj šahovskoj tabli: snage koje se sukobljavaju i kontradiktorne nužnosti koje se nalažu djelovanjima svake od dviju strana. Igrao sam tu igru i iskoristio neke lekcije u često teškom upravljanju svojim životom – postavio sam si pravila igre i u životu, i slijedio ih. Iznenaden je u *Kriegspielu* (Igra rata) čine neiscrpnim; plašim se da je to je možda jedino od mojih djela kojemu će se netko usuditi dati određenu vrijednost. Jesam li dobro iskoristio ta znanja, ostavit ću drugima da zaključe.

Valja priznati da smo mi koji smo mogli učiniti čuda s pisanjem, često pokazivali tek najmanje dokaze vještine zapovijedanja u ratu. Poteškoće i razočarenja na tom području više se i ne broje. Kapetan Vauvenargues je po povlačenju iz Praga žurno marširao s trupama u jedinom još uvijek otvorenom pravcu. „Glad i nered marširaju njihovim bje-gunačkim stopama; noć ovija njihove korake, smrt ih slijedi u tišini... Vatre zapaljene na ledu osvjetljuju njihove posljednje trenutke; zemlja je njihov zastrašujući krevet.“ A Gondi je bio potresen kad je vidio kako se postrojba koju je osnovao žurno vraća s mosta Antony, i kad je čuo da to rasulo nazivaju „Prva poslanica Korinćanima“. Charles d’Orléans bio je prethodnica u nesretnom napadu kod Azincourta, prorešetanom strelicama i na kraju sasvim skršenom, kada su se „cijela ta plemenita konjica i plemstvo Francuske, kojih je naspram Engleza bilo deset naprama jednog, (mogli vidjeti) tako poraženi“; morao je ostati dvadeset i pet godina u zarobljeništvu Engleza, malo bivajući zadovoljan manirama druge generacije, koju je zatekao po povratku („Dosadio sam svijetu, a i on meni“). A Tukidid je nažalost došao nekoliko sati prekasno, s odredom kojim je zapovijedao, da spriječi pad Amfipolisa, te je mogao izbjegći neke od brojnih posljedica katastrofe odvodeći pješadiju u Eion, koji se sačuvao. I sam Clausewitz, marširajući prema Jeni s dobrom

⁸ Poraz Gondijeve garde u okršaju s lojalističkim trupama na mostu Antoni, u Parizu, 28. I 1649, posprdno nazvan „Prva poslanica Korinćanima“, zato što je Gondi zvanično nosio titulu „Korintskog nadbiskupa“.

vojskom, bio je daleko od toga da sluti što će ga tamo zateći.

Ali ipak, u bitci kod Neerwindena (Landen), u sastavu Royal Roussillona (Kraljevska konjica), kapetan Saint-Simon sudjelovao je galantno u pet juriša konjice, prije toga nepokretna izložena paljbi neprijateljskih topova, čija je tanad odnosila cijele redove, dok su se redovi „drske nacije“ opet postrojavali. A Stendhal, potporučnik Šeste dragonske pukovnije, zarobio je austrijsko topništvo. Kad se Cervantes otisnuo na more u bitki kod Lepantea, na čelu posade od dvanaest ljudi, bio je nepokolebljiv u tom da brani poslednje uporište na svojoj galiji, kad su Turci navalili. Kažu da je Arhilih bio vojnik po zanatu. A kad su firentinski konjanici navalili u Campaldino, Dante je ubio svog čovjeka i još je na to dao podsjetiti u petom pjevanju *Čistilišta*: „I kažem mu: Koja te snaga ili koja sudbina/ odvela tako daleko od Campaldina/ gdje nitko neće prepoznati tvoj grob?“

Povijest je potresna. Ako su se najbolji autori, sudjelujući u bitkama, pokazali manje izvrsnima nego u svom pisanju, povijest je zauzvrat uvijek nalazila ljude koji su imali smisao za sretnu formulu da nam priopće njene strasti. „Nema više Vendée“, pisao je general Westerman u izvješću Konvenciji u studenom 1793., nakon pobjede kod Savenaya. „Umrla je pod našim sabljama sa svojim ženama i djecom. Upravo sam je pokopao u šumama i močvarama Savenaya. Satrli smo njenu djecu kopitima naših konja, masakrirali žene koje, barem tamo, neće više rađati razbojниke. Nemam niti jednog zarobljenika. Sve sam istrijebio... Ne uzimamo zarobljenike, jer bi im trebalo dati kruh slobode, a sažaljenje nije

revolucionarno.“ Nekoliko mjeseci kasnije Westerman je bio smaknut s dantonistima, poniženima imenom „Indulgents (Slabići)“. Nekoliko dana prije pobune 10. kolovoza 1792. časnik švicarske garde, koja je ostala zadnjim braniteljem monarhove osobe, iskreno je u jednom pismu prenio osjećaje svojih drugova: „Svi smo rekli da ćemo se, ukoliko dođe do nevolje za kralja, a najmanje šesto crvenih kaputa ne leži ispred njegova stubišta, smatrati obeščaćenim.“ Nešto više od šesto stražara bilo je konačno ubijeno, kad je isti Westerman, koji je najprije pokušavao onesposobiti vojnike, približavajući se sam preko kraljeva stubišta, i govoreći im na njemačkom, shvatio da ima samo poći u napad.

U Vendéji koja se još borila, *Pjesma za okupljanje Šuana⁹ u slučaju rasula* jednako tvrdoglavu je glasila: „Imamo samo jedan život/ dugujemo ga časti/ njenu zastavu treba slijediti...“ Za vrijeme meksičke revolucije, pristaše Franciska Ville su pjevale: „Od slavne Divizije sa Sjevera/ ostalo nas je tek nekoliko/ nastavljamo prelaziti planine/ da svugdje nalazimo nekog da se borimo.“ A američki dobrovoljci bataljuna Lincoln pjevali su 1937.: „Ima dolina u Španjolskoj koja se zove Jarama/ to je mjesto koje vrlo dobro poznajemo/ tu smo izgubili svoju mladost/ ali i velik dio svoje starosti.“ Pjesma Nijemaca iz Legije stranaca prenosi još hladniju melankoliju: „Anne Marie, kuda ideš po svijetu? Idem u grad gdje su vojnici.“ Montaigne je imao svoje citate, ja imam svoje. Vojnike obilježava

⁹Šuani (Chouans, Chouannerie): pobunjenički monarhistički pokret iz vremena Francuske revolucije (1792–1800).

prošlost, ali nikakva budućnost. Tako nas njihove pjesme mogu dirnuti.

Pierre Mac Orlan u svojim *Villes* (Gradovi, 1929) prisjetio se napada na Bouchavesne povjerenog mlađim protuhama koji su služili u francuskoj vojsci, ukazom dodijeljeni bataljunima Afričke lake pješadije: „Na putu za Baptume, nedaleko od Bouchavesne i Rancourta, gdje su 'Joyeux (Fakini)' otkupljivali svoje grijeha u nekoliko sati, uspinjući se na brežuljak u šumama Berlingota, mogla se vidjeti Picardijska, s njenom rastrganom odjećom.“ Na nasuprotnim kosinama rečenice, s tako vještom nespretnošću koja se nadvija nad tim brežuljkom, prepoznaju se uspomena i njena naslagana značenja.

Herodot izvješćuje kako je u Termopilskom klancu, gdje Leonidine čete bjehu potpuno uništene na kraju njihove korisne akcije držanja položaja, uz napis koji evocira bitku bez nade „četiri tisuće muškaraca s Peloponeza“, kao i onog o Tri Stotine, koji govori Sparti da ondje počivaju „poslušni njenim naredbama“, vrač Megistas bio počašćen posebnim epitafom: „Vrač je dobro znao da je smrt blizu, ali je odbio napustiti spartanskog vođu.“ Nije nužno biti враč da bi se znalo da nema tako dobrog položaja koji ne bi mogao biti svladan nadmoćnim snagama ili čak zauzet jednim frontalnim napadom. Ali, u određenim slučajevima dobro je biti ravnodušan spram takve vrste saznanja. Svijet rata ima barem tu prednost da ne ostavlja mjesta glupavim trućanjima optimizma. Dobro se zna da će na kraju svi umrijeti. Koliko god lijepa bila obrana u svemu ostalom, kako to Pascal otprilike kaže, „posljednji čin je krvav“.

Koje se otkriće još može očekivati u ovom području? Telegram kralja Prusije kraljici Augusti na večer bitke kod Saint-Privatea rezimira većinu rata: „Čete su pokazale čuda od srčanosti protiv jednako neustrašivog neprijatelja.“ Poznat je kratki tekst naredbe, koji je neprilično prenio jedan časnik, a koja je poslala Laku četu u smrt 25. listopada 1854., u Balaklavi: „Lord Raglan se nada da će vidjeti konjicu kako brzo napreduje prema frontu i sprečava neprijatelja da odnese topove.“ Istina je da je ovaj citat ponešto neprecizan, ali što god je rečeno, nije manje razumljiv niti više pogrešan od mnoštva planova ili naredbi koji su vodili povijesne pothvate prema nesigurnim svršecima ili neizbjegivo zlokobnim ishodima. Zabavno je vidjeti kako nadmoćno si izgledaju novinari ili akademski mislioci kad izražavaju mišljenje o tome što su bili ciljevi vojnih operacija. Budući da su rezultati poznati, potreban im je barem jedan trijumf da se suzdrže od ruganja i ograniče na primjedbe o nepotrebno velikom proljevanju krvi i relativnim granicama postignutog uspjeha, u usporedbi s onim što se moglo postići da se postupilo inteligentnije. Isti ti se još uvijek povode za najgorim vizionarima tehnologije i svim himerama ekonomije, i ne pomišljajući na to da promotre rezultate.

Masséna je imao pedeset i sedam godina kad je rekao da zapovijedi iscrpljuju, govoreći ispred svog voda kada je bio zadužen da vodi osvajanje Portugala: „U našem se zanimanju ne živi dvaput, kao što se ne živi dvaput ni na ovom svijetu.“ Vrijeme ne čeka. Ne brani se Genova dvaput u životu, nitko nije dvaput digao Pariz na ustanak. Dok je njegova vojska prelazila Helespont, Kserks je, u jednoj je-

dinoj rečenici, možda formulirao prvi aksiom koji leži u suštini svakog strateškog rasudživanja, objasnivši svoje suze: „Mislio sam na tako kratko vrijeme čovjekova života, jer u svom tom mnoštvu pred našim očima, niti jedan čovjek neće biti živ za stotinu godina.“

VII

„Ali ako ovi Memoari ikad ugledaju svjetlo dana, ne sumnjam da će izazvati nečuven revolt... i kako u vremenu u kojem pišem, pogotovo na kraju, sve postaje dekadencija, zbrka, kaos, koji od tад samo rastu, i kako ovi Memoari odišu tek redom, pravilom, istinom, određenim principima, i otkrivaju sve što je tomu suprotno i što sve više i s najvećim autoritetom vlada nad najvećim neznaalicama, otpor protiv ovog zrcala istine mora biti opći.“

Saint-Simon, *Memoari* (Louis de Rouvroy, duc de Saint-Simon, *Mémoires*, 1691–1723)

Opis *Seoskog života u Engleskoj* (The Rural Life of England), kojeg je Howitt objavio 1840. (1838), mogao se zaključiti s jednim bez sumnje odveć poopćenim zadovoljstvom: „Svaki čovjek koji ima smisla za užitak postojanja treba zahvaliti nebu što mu je dozvolilo živjeti u takvoj zemlji, u takvoj epohi.“ Ali nasuprot tomu, naša epoha nije u opasnosti da o životu koji se tu vodi jasno izrazi opće gađenje i početak užasa koji se osjećaju na tako puno područja. Osjećaju se, ali nikad ne dovode do krvavih pobuna. Razlozi tomu su jednostavnii. Užici postojanja su odnedavno redefinirani na autoritarian način – ponajprije u prioritetima, a zatim u ukupnosti supstance. A autoriteti koji su ih redefinirali mogli su podjednako u svakom trenutku odlučiti, a da se nisu morali zamarati bilo kakvim drugim razmatranjem, koja bi se modifikacija mogla najlu-

krativnije uvesti u tehnike njene proizvodnje, potpuno oslobođena potrebe da ugodi. Po prvi puta, gospodari onog što je učinjeno i onog što je o tom rečeno su isti. Tako je ludilo „izgradilo svoju kuću na uzvisinama grada“.

Ljudima koji ne posjeduju neprijepornu i univerzalnu kompetenciju, ne predlaže se ništa drugo doli da se podvrgnu, a da i ne dodaju i najmanju primjedbu, po pitanju njihovog osjećaja o užitcima postojanja, kao da su drugdje odabrali predstavnike svoje podčinjenosti. I pokazali su, rješavajući se tih trivijalnosti za koje su im rekli da nisu vrijedne njihove pozornosti, istu dobroćudnu jednostavnost koju su već dokazali gledajući izdaleka kako odlaze važna dostojanstva života. Kad je „biti apsolutno moderan“ (Rimbaud) postalo osobit zakon proglašen od tirana, to čega se ovaj čestiti rob plaši više od svega, jest da bi ga se moglo osumnjičiti za paseizam.

Učeniji od mene dobro su objasnili porijeklo tog što se desilo: „Razmjenska vrijednost uspjela se oblikovati samo kao agens uporabne vrijednosti, ali pobjeda oružjem stvorila je uvjete njezine autonome vladavine. Mobilizirajući sve ljudske upotrebe i osvajajući monopol na zadovoljavanje potreba, razmjenska vrijednost počela je upravljati praksom. Proces razmjene poistovjetio se s ukupnom mogućom upotrebom i sveo upotrebu na milost i nemilost razmjene. Razmjenska vrijednost plaćenik je upotrebne vrijednosti, koji na kraju vodi rat za vlastiti račun.“

„Le monde n'est qu'abusion (svijet je tek varka)“, zaključuje Villon u jednom osmercu. (Ipak osmercu, iako bi neki diplomac znao prepoznati tek šest

slogova u tom stihu.) Opća dekadencija je sredstvo u službi carstva ropstva; i samo dok služi kao takvo sredstvo, dozvoljeno joj je zvati se napretkom.

Treba znati da ropstvo nadalje želi da ga se voli zbog njega samog, a ne zato što donosi neku izvanjsku korist. Prije je moglo proći kao zaštita, a sad više ne štiti ništa. Ropstvo se više ne pokušava opravdati pričinjavajući se da je očuvalo, bilo gdje, nešto drugo osim zadovoljstva da ga se pozna.

Kasnije će reći kako su se odvijale određene faze jednog drugog malo poznatog rata: između opće tendencije društvene dominacije u ovoj epohi i onog što je unatoč svemu, kao što znamo, moglo doći i poremetiti je.

Iako sam upadljiv primjer onog što ova epoha nije htjela, znati što jest htjela ne čini mi se dovoljnim da na tom zasnujem svoju izvrsnost. Swift, s puno istine, kaže u prvom poglavlju *Povijesti četiri posljednje godine vladavine kraljice Anne* (The History of the Four Last Years of the Queen, 1713): „I ne želim nikako miješati panegirik ili satiru u Povijest, nemajući druge namjere osim obavijestiti potomstvo i podučiti one među svojim suvremenicima koji su neupućeni ili zavedeni u grešku. Jer vjerno izložene činjenice jesu i najbolje pohvale i najtrajniji prigovori.“ Nitko bolje od Shakespearea nije znao kako protječe život. On drži da „satkani smo od iste pređe kao i snovi“. Calderon je zaključio isto.¹⁰ U najmanju sam ruku uvjeren da sam uspio, po ovom što prethodi, prenijeti elemente koji će

¹⁰ Pedro Calderón de la Barca, *La vida es sueño* (Život je san), 1635.

dostajati da se ispravno razjasni, bez ostataka neke misterije ili iluzije, sve ono što jesam.

Ovdje autor završava svoju istinitu pripovijest: oprostite mu njegove greške.

1989.

Guy Debord, *Panégyrique*, tome premier, Gallimard, Paris, 1993 (Éditions Gérard Lebovici, Paris, 1989).

S francuskoga prevela Milena Ostojić (Zagreb, 2008, 2017). Redaktura, Aleksa Golijanin (Beograd, 2017), konačna verzija, Milena Ostojić, 2017..

Prvi put objavljeno u časopisu *Up&Under-gound*, br. 13–14, *Art Dossier: Mai 68*, Zagreb, 2008, str. 243–263.

O TEŠKOĆAMA U PREVOĐENJU

PANEGIRIKA

I

Prevođenje *Panegirika*, ako se poveri nekoj vrlo kompetentnoj osobi, nosi sa sobom brojne teškoće; ako se ne poveri takvoj osobi, nemoguće je. Ono se, prema tome, ne može izvesti u uslovima manjkavosti, koji nažalost već nekoliko godina vladaju u prevodilačkoj praksi evropskog izdavaštva. Oni koji odbijaju da shvate da se ta knjiga sastoji od mnogih zamki i dvostrukih značenja, namerno ubačenih, ili koji ne pronađu nekog dovoljno verziranog da se u njoj ne izgubi, moraju odmah odustatи od ambicije da je objave na nekom stranom jeziku, i tako ostaviti tu slobodu nekim budućim izdavačima, koji će se pokazati sposobnijim.

Najpre treba shvatiti da se iza klasičnog francuskog – koji pre svega treba osetiti i za koji treba znati pronaći strani ekvivalent – krije specifično moderna upotreba tog „klasičnog jezika“; novost koja je stoga neobična i šokantna. Prevod to mora preneti u celini i verno.

Najveća poteškoća se sastoji u tome što ova knjiga, naravno, sadrži mnoštvo informacija, koje treba tačno prevesti. Ali, to u suštini nije stvar informacija. Njena informacija suštinski leži u načinu na koji je izrečena.

Svaki put, a to je vrlo često, kada neka reč ili rečenica ima dva moguća značenja, neophodno je prepoznati i zadržati *oba*, zato što se rečenica mora shvatiti kao potpuno istinita u oba smisla. Za izlaganje u celini, to znači i sledeće: celina mogućih značenja je njegova jedina istina.

Kao najopštiji primer tog efekta, svi epigrafi poglavlja moraju se najpre shvatiti kao ironično usmereni na autora. Ali mora se osetiti i da to nije prost slučaj ironije: da li bi na kraju trebalo da se dožive kao zaista ironični? Ta sumnja mora ostati netaknuta.

Različiti vokabulari (vojni, pravni) korišćeni su na uobičajen način, u skladu sa određenim evociranim temama, kao što je prisutna i mešavina tonova citata iz vrlo različitih epoha. Prevodilac se ne sme pokazati nesposobnim ili zatečenim kada u jeziku autora, u nekim retkim prilikama, treba prepoznati neki kolokvijalan ili čak žargonski izraz. On je upotrebljen namerno, kao so, upravo zato da bi dao ukus ostalima. Na isti način, ironija se ponekad intimno meša s lirskim tonom, ne oduzimajući mu njegovu pozitivnu ozbiljnost.

U svakom slučaju, u ovom trenutku je nemoguće zaključiti kakav bi mogao biti ukupan i konačan smisao ovog dela: to ostaje otvoreno, budući da je ovo tek prvi tom. Kraj ove knjige je projektovan izvan nje.

To stalno *pomeranje* značenja, manje ili više očigledno u svakoj rečenici, prisutno je i u opštem kretanju cele knjige. Tako se pitanje jezika razmatra kroz strategiju (I poglavlje); ljubavne strasti kroz zločin (II poglavlje); protok vremena kroz alkoholizam (III poglavlje); privlačnost mesta kroz

njihovo uništavanje (IV poglavlje); privrženost subverziji kroz policijski konraudar, koji ova stalno podrazumeva (V poglavlje); starenje kroz svet rata (VI poglavlje); dekadencija kroz ekonomski razvoj (VII poglavlje).

Kao naročito dobar primer može se navesti rečenica sa str. 41: „Između ulica Four (For) i de Buci (de Busi), gdje se naša mladost tako potpuno izgubila, ispijajući usput po koju čašicu, moglo se sa sigurnošću osjetiti da nam nikada neće ići bolje.“ Šta tačno znači ta rečenica? Ona znači sve što se u nju može staviti. Prkoseći starom klasičnom pravilu, apozicija „ispijajući usput po koju čašicu“, mora se pokazati spojivom s prethodnom rečenicom, u tom slučaju kao eufemizam; ali, *isto* tako mora biti povezana i sa sledećom rečenicom, ovog puta kao precizno i neposredno zapažanje. Ali, povrh toga, subjekat predstavljen sa „moglo (se... osjetiti)“, može se shvatiti u isti mah kao spoljašnji posmatrač (koji, u tom slučaju, izražava krajnje negodovanje) i kao subjektivni sud te mladosti (ovog puta kao filozofski ili cinično lucidan izraz njenog zadovoljstva). Sve je istinito, ništa se ne sme oduzeti.

II

Imajući u vidu kompleksnost ove knjige, izdavač bi njeno prevodenje trebalo da poveri prevodiocu koji vlada *klasičnim francuskim* (to jest, onim iz knjiga objavljenih pre 1940) i koji se, s druge strane, smatra dobrim proznim piscem na svom maternjem jeziku. Ako ne uspe da ga pronađe, trebalo bi da nekom drugom izdavaču ostavi priliku da to kasnije pokuša, pod odgovarajućim uslovima. Prevodilac

izabran po tim kriterijumima mora se odmah staviti na probu, tako što će autoru poslati svoj pokušaj prevoda sledećih odlomaka:

stranice 13–14 (francuskog izdanja), od „*Ma méthode...*“ do „*l'ancienne société*“ („Moja će metoda... starog društva“, I deo);

stranice 50–51, od „*La majorité des vins...*“ do „*avant le buveur*“ („Većina vina... prije onih koji piju“, III);

stranice 75–76, od „*Je me suis beaucoup intéressé...*“ do „*je laisserai d'autres conclure*“ („Mnogo sam se zanimalo za rat... ostaviti će drugima da zaključe“, VI);

stranice 88–89, od „*Les plaisirs de l'existence...*“ do „*le soupçonner d'être passéiste*“ („Užitci postojanja... osumnjičiti za paseizam“; VII).

Neophodno je prevesti i već pomenutu rečenicu sa stranice 41: „*Entre la rue du Four et la rue de Buci...*“ („Između ulica Four i de Buci...“, II).

Oni koji zadovolje ove zahteve, moći će, naravno, da kasnije od autora zatraže sva dodatna objašnjenja, koja će smatrati poželjnim za razumevanje nekih drugih mesta.

III

Deo napisan na žargonu „kokijara“¹¹ (str. 38–39) znači sledeće:

¹¹ Coquillards (Coquillard; „Školjkaši“, „Školjkari“), bivši vojnici, razbojnici, iz XV veka, čiji je amblem bila „coqui-

„J'y ai connu quelques têtes que guettait le bourreau: des voleurs et des meurtriers. On pouvait se fier à eux comme complices, car ils n'hésitaient jamais devant le recours à la force. Ils étaient souvent arrêtés par les policiers; mais habiles alors à se prétendre innocents, jusqu'à les égarer. C'est là que j'ai appris comment il faut décevoir ceux qui vous interrogent, de sorte que longtemps après et ici, sur ces affaires, je préfère continuer à garder le silence. Nos violences et nos joies sur la terre se sont éloignées. Pourtant, mes camarades sans argent qui comprenaient si bien ce monde trompeur, je me souviens vivement d'eux: quand nous nous retrouvions tous à nos mêmes rendez-vous, la nuit à Paris.“

(„Tu sam poznavao nekoliko glava koje je vrebaoo krvnik: lopove i ubojice...“, itd.)

U prevodenju na španski, ovaj deo treba preneti na „germaniji“ (ili možda „kalu“). Na engleskom se mora koristiti „kant“. Nemački prevod će se služiti „rotvelšom“. Italijanski će morati da se osloni na „furbesco“.¹² Prevodilac ovde može potražiti pomoć stručnjaka.

lle“, školjka, inače simbol hodočasnika iz Santijaga de Kompostele. Izraz se brzo proširuje na sve društvene otpadnike; u takve su spadali i pesnik-razbojnik Fransoa Vijon i njegova družina.

¹² Debora ponavlja pasus na standardnom francuskom i navodi tajne žargone prosjaka, skitnica, lopova i razbojnika, iz nekoliko evropskih zemalja, uglavnom iz poznog srednjeg veka i nešto kasnijih: *germania*, žargon španskih prestupnika; *caló*: žargon španskih Roma; engleski *cant*; *rotwelsch* iz južne Nemačke i Švajcarske; italijanski *furbesco*. Kod nas

IV

Kada je reč o citatima za koje nisu navedena imena autora, to su, redom:

strana 16, kardinal de Rec (Jean François Paul de Gondi, cardinal de Retz, „autor najljepših memoara napisanih u XVII stoljeću“, kako ga opisuje Debord; citat glasi, „Tko li može pisati istinu ako ne oni koji su je osjetili?“);

strana 35, Ana od Austrije (Ana od Habzburga, žena Luja XIII; „Već je samo zamisljanje da bi netko mogao biti pobunjenik pobuna“);

strana 36, rečenica „Duh se kovitla... da bi opet tekle“, parafraza stihova iz Propovednika (1:6);

strana 39, pučka pesma iz XVII veka („Usred kreveta/ rijeka je duboka“, stih iz pesme *Aux marches du palais*); izreka iz Overnje („Nikad više nećemo piti tako mladi“; navedeno i u Adrien de Montluc, *La comédie de proverbes*, 1616, II čin, scena 3, str. 76);

strana 51, brza evokacija pesnika Nikola Žilbera (Nicolas Joseph Laurent Gilbert; „Na 'banketu života'...“¹³);

ne postoji ili nije ostao upamćen nijedan srednjovekovni ili renesansi žargon iz sličnog miljea. Zato je ovde bilo dovoljno ukazati na vijonovski kontekst i preneti pravo značenje tog pasusa.

¹³ U verziji ovih napomena iz pisma Aniti Blan (Anita Blanc, 6. XI 1989), Debord precizira da je reč o pesmi „Adieux à la vie“ ili „Ode IX“. Guy Debord, *Correspondance*, Volume 7: janvier 1988 – novembre 1994, Librairie Arthème Fayard,

strana 53, Makijaveli iz pisma Vettori-ju (Vettori), od 10. decembra 1513 („... što je suverenost, koliko vrsta suverenosti ima, kako se stječe, čuva i gubi“);

strana 59, Dante, italijanski citat iz Biblije (Psalam XXXVIII, *sic*, XXXIX, 12–13; „Prekinite tišinu, jer dolazim pred vas kao stranac i putnik. Dajte mi neko osvježenje prije nego odem i ne bude me više“; „12. Slušaj molitvu moju, Gospode, i čuj jauk moj. Gledajući suze moje nemoj čutati. Jer sam gost u Tebe i došljak kao i svi stari moji. 13. Nemoj me više gnevno gledati, pa ču odahnuti pre nego otidem i više me ne bude“);

strana 60, pesma iz Asturije („Mira cómo vengo yo“, stih iz pesme asturijskih rudara, *En el pozo María Luisa ili Santa Bárbara bendita*);

strana 64, česta slika u kineskoj poeziji („dah proljeća“?);

strana 73, dva Paskalova citata („Nikad ne tražimo stvari, nego potragu za stvarima“; „Draži je lov nego lovina...“);

strana 77, prvi citat je od Vovenarga (Luc de Clapiers, marquis de Vauvenargues, „Glad i nered marširaju njihovim odbjeglim stopama...“), zatim od jednog hroničara iz XV veka („cijela ta plemenita konjica...“);

strana 78, prvi citat je od Šarla od Orleana (Charles d'Orléans, „Dosadio sam svijetu, a i

on meni“), drugi od engleskog kralja Vilijama (III) Oranskog („drske nacije“);

strana 88, inverzija još jednog citata iz Biblije („Tako je ludilo 'izgradilo svoju kuću'...“; „Premudrost sazida sebi kuću...“, Izreke, 9);

Citat sa stranice 88–89 je od Gija Debora (*Društvo spektakla*, teza 46: „Razmjenska vrijednost uspjela se oblikovati samo kao agens uporabne vrijednosti...“).

Poslednja rečenica iz knjige je tradicionalna završna formulacija autora iz španskog Zlatnog veka (1492–1681).

Prepostavlja se da pripisani citati neće predstavljati veće teškoće i da se mogu lako utvrditi. Apsolutno je neophodno koristiti njihov originalni tekst, svaki put kada potiču sa istog jezika na koji se knjiga prevodi. Ako to nije slučaj, onda treba makar koristiti prevode tih citata koji možda već postoje u datoј zemlji, ako se s pravom smatraju za autoritativne (na primer, u slučaju *starih* adaptacija Biblije, na nemačkom i engleskom). Međutim, u slučajevima kada se drugi prevodi, koji postoje neko kraće vreme, pokažu lošim ili tek osrednjim, očigledno će biti neophodno poboljšati ih ili ponovo uraditi.

Gi Debor, novembar, 1989.

Note sommaire des Éditions G. Lebovici sur les difficultés de la traduction du „Panégyrique“ de Guy Debord,
Guy Debord, novembre 1989. 1re édition: Guy Debord, *Panégyrique*. Tome second, Librairie Arthème Fayard, Paris, septembre 1997.

O TEŠKOĆAMA ...

Preveo Aleksa Golijanin, 2017, na osnovu verzije objavljene u Guy Debord, *Oeuvres* (Sabrana dela), Gallimard, 2006, str. 1686–1689.

PANEGIRIK
II

„Sledio sam originalni plan, pošto sam osmislio nov metod pisanja istorije i izabrao put koji će iznenaditi čitaoca, postupak i sistem koji su samo moji.“

Ibn Haldun, *Mukadima*

Ibn Khaldoun, *Prolégomènes à l'histoire universelle*, 1377;
Muqaddima; Uvod, Predgovor ili Prolegomena za Opštu
istoriju.

NAPOMENA

Treba primetiti da među svim istinama od kojih se sastoji ovaj tom *Panegirika*, ona najdublja leži u samom načinu na koji se one pojavljuju zajedno. Ostaje samo da se ilustruje i prokomentariše suština, koja je u prvom tomu tako precizno sažeta.

Drugi tom donosi niz ikonografskih dokaza. Vladajuće obmane epohe nastoje da nas nateraju da zaboravimo da se istina može naći i u slikama. Slika koja nije namerno odvojena od svog značenja u velikoj meri povećava preciznost i izvesnost spoznaje. Sve do skora, u to niko nije sumnjao. Sada, međutim, želim da na to podsetim. Autentična ilustracija osvetljava istinito izlaganje, kao podređena rečenica koja nije ni nespojiva, niti pleonazam.

Tako ćemo konačno znati kako sam izgledao u različitim periodima; i kakva su me lica oduvek okruživala; i na kakvim sam mestima živeo. Te okolnosti, prikupljene i razmotrene, moći će da poboljšaju sud. Na primer, i moj doprinos ekstremnoj umetnosti ovog veka, kao veoma poseban istorijski spomenik, biće izložen u celini: njegova izvrsnost se sastoji u tome što sam bio u stanju da se zadržim na tome.

Toj povezanoj dokumentaciji biće dodati različiti podaci, na primer, grafološki, koji se mogu smatrati suvišnim. Ali isto tako, oni koji radije veruju u postojanje raznih jednostavnijih i direktnijih metoda spoznaje nego što je nauka istorije, ili koji se makar

G I D E B O R

uzdaju u jedno ili drugo kao tehniku verifikacije, biće neprijatno iznenađeni saznanjem da nisu pronašli ništa zbog čega mi mogli da mi prigovore.

Najznačajniji datumi mojih radova, čije se jedinstvo može precizno izmeriti, navedeni su na kraju ovog toma. U trećem tomu biće objašnjeno još nekoliko detalja koji ovako ostaju nejasni.

(Gi Debora)

NAPOMENA: u nastavku, svi potpisi ispod slika i svi citati, u punom fontu, potiču od Debora; svi ostali podaci i opisi, u manjem fontu, potiču od prevodioca.

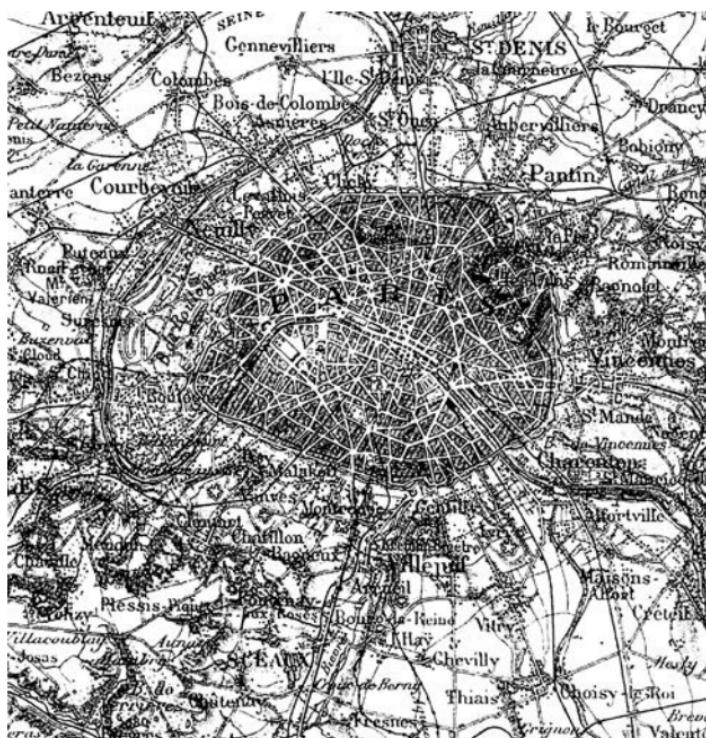
1

„Naše jedine javne akcije... imale su ostati sasvim neprihvatljivima; najprije svojom formom, a kasnije, produbljujući se, iznad svega svojim sadržajem.“
(Panegirik, I: I)

1951

GIDEBOR

GRAD PARIZ

„Naša slika sviju prijašnjih kultura postala je zaista vedrija otkako smo s čitanja malo-pomalo prešli na gledanje... Likovna umjetnost, iz koje prvenstveno crpimo naše poglede na prošlost, ne jadikuje.“

Huizinga, *Jesen srednjeg vijeka*

Johan Huizinga (Hojzinga), *Herfsttij der Middeleeuwen*, 1919; Matica Hrvatska, 1964, Zagreb, 1964, s njemačkog preveo Drago Perković, str. 256.

SEKVENCA S CRNIM EKRANOM, OD 24 MINUTA, IZ
FILMA *URLICI U SLAVU DE SADA*

„Pre nego što je progovorio, ispalio je nekoliko hitaca iz pištolja u vazduh, a onda istresao, ponekad kroz smeh, ponekad ozbiljno, najsumanutije buda-laštine protiv umetnosti i života.“

Paris-Midi (6. VII 1914, „Le neveu d’Oscar Wilde“);
navedeno u *Sabranim delima* Artura Kravana.

Arthur Cravan, *Oeuvres*, Éditions Gérard Lebovici, Paris,
1987, str. 200.

PANEGIRIK II

RUE DE SEINE (Senska ulica): NATPIS NA ZIDU
("Nikada ne radi", 1953).

„To je isprva kod svih naišlo na tako veliko negodovanje da me je nekoliko prijatelja pitalo da li se šalim. Hladnokrvno sam im odgovorio da će događaji pokazati.“

Swift, *Predviđanje za godinu 1708.*

Jonathan Swift, *The Bickerstaff-Partridge Papers*, „A Vindication of Isaac Bickerstaff, Esq“, 1708.

PANEGIRIK II

1959: MEMOARI (DETALJ)

POSLEDNJA STRANICA *MEMOARA* (DETALJ)

„Hteo sam da govorim lepim jezikom svog veka...“: blago divertirani Bodler, iz teksta „La solitude“, 1855; kod Bodlera, „... ako bih hteo da govorim lepim jezikom svog veka“.

2

„Sve revolucije ulaze u povijest, a povijest se uopće ne preljeva; rijeke revolucija vraćaju se odakle su došle, da bi opet tekle.“ (*Panegirik*, I: II)

1953

G I D E B O R

K E J O V I S E N E

„Posebnost, koju oni koji pišu istoriju neće spoznati ili neće smatrati vrednom pomena. Ipak, ta posebnost je ono što otkriva da li zavređujemo poštovanje ili osudu.“

Fransoaz de Motvil, *Memoari*

Françoise Bertaut de Motteville, 1621–1689, *Mémoires*,
I–IV, prvi put objavljeno 1822–1823.

NA SLICI: Éliane Papaï Brau (oko 1935, Španija – ?), članica letrističkog „Plemena“. Foto: Ed van der Elsken, 1953.

„Previše smo nepažljivi, ili obuzeti sobom, da bismo dokučili jedni druge. Svako ko je video mase na balu, kako prijateljski plešu, dok se drže za ruke, ne prepoznajući se, da bi se samo trenutak kasnije rastale, da se više nikad ne sretnu i ne pomisle jedne na druge, može na osnovu toga steći predstavu o svetu.“

Vovenarg, *Misli i izreke*

Luc de Clapiers, marquis de Vauvenargues (1715–1747),
Réflexions et maximes, 1746.

NA SLICI: „Pleme“, u svom glavnom uporištu, baru Chez Moineau („Kod Vrapca“, Rue du Four, 22), 1953. Foto: Ed van der Elsken.

PANEGIRIK II

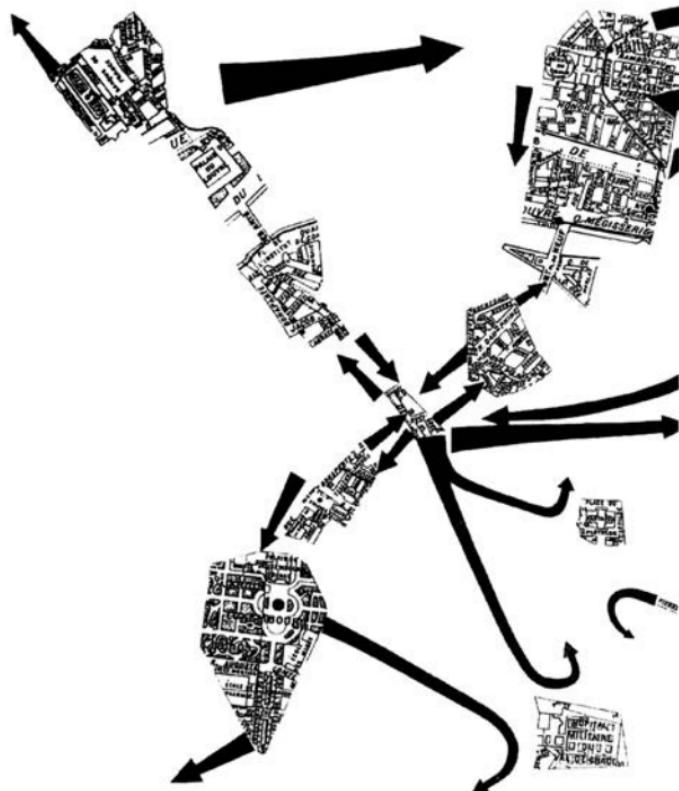

IVAN ŠČEGLOV (Chtcheglov, 1933–1998)

„Tek smo na početku umetnosti pisanja... Svaki život ima svoj moto, svoj naslov, svog izdavača, svoj predgovor, uvod, tekst, primedbe, itd., ili ih može imati.“

Novalis, *Fragmenti*

Novalis, *Izabrana dela*, Nolit, Biblioteka Orfej, Beograd, 1964, izbor Zoran Gluščević, preveo Branimir Živojinović, „Fragmenti: Poetika“ (*Teplitzer Fragmenten*, 1798), str. 314.

THE NAKED CITY

Guy-Ernest Debord i Asger Jorn, *The Naked City: Illustration de l'hypothèse des plaques tournantes en psychogeographique*, 1957 („Goli grad: Ilustracija hipoteze o čvoristima u psihogeografiji“). Mapa, crveno-crno, 33 x 48 cm, detalji.

NA SLIKAMA: gore, opet nekoliko članova i članica „Pleme-na“ u baru Moano. Desno: Žislen de Marbe (Ghislain Desnoyers de Marbaix), jedan od učesnika upada na Uskršnju misu u Notr Damu, 9. aprila 1950 (sa Mišelom Murom i Seržom Bernom); svodnik i probisvet iz istog dela Sen Žermen de Prea, prijatelj „Pleme-na“ (nešto stariji od ostalih), posebno blizak sa Deboram.

*Lepa deco...
podete li krasti...
u Ruel, il' Monpipak,
čuvajte svoju kožu ipak:
jer prolazeći kroz te kraje,
misleći da je pravda šipak,
nju izgubio je Kolen Kaje.*

Vijon, „Lep nauk izgubljenoj deci“.

François Villon, *Le Testament*, „Belle leçon aux enfants perdus“; Fransoa Vijon, *Zaveštanja*, BIGZ, Beograd, 1986, preveo Kolja Mićević.

IMPASSE DE CLAIRVAUX (Slepa ulica Klervo), 1.

„Sve to je nestalo zauvek – sve prolazi u isto vreme,
i događaji i ljudi, kao neprekidni talasi Jangcea, koji
će nestati u moru.“

Li Po (701–762), „Nanking“

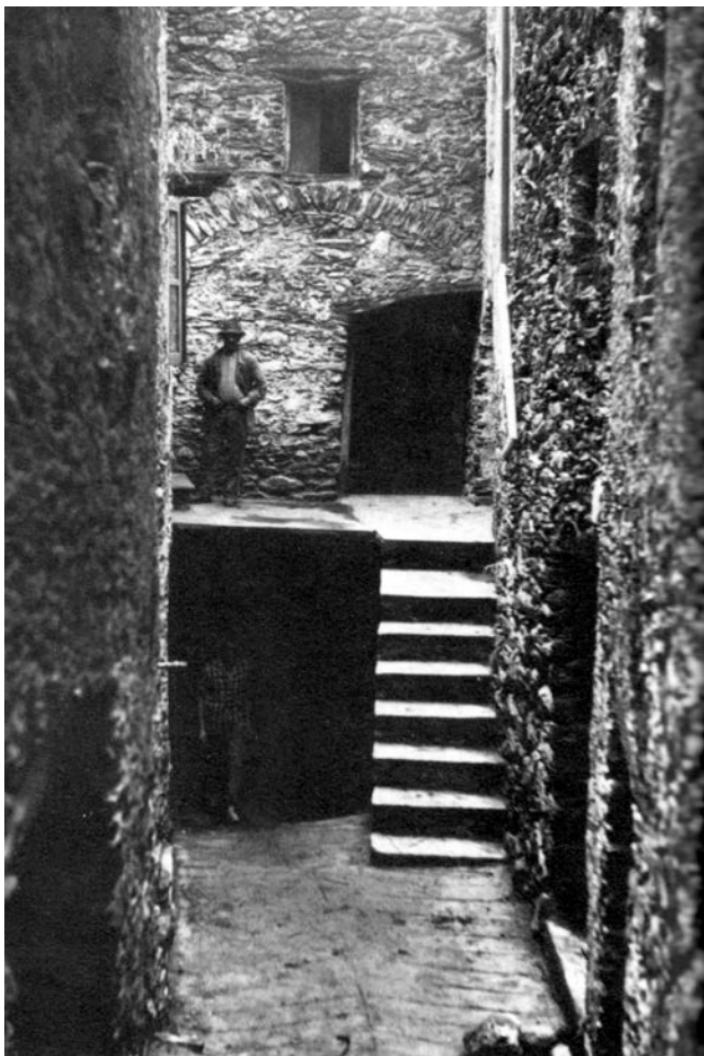
NA SLICI: zapadni kraj Il de la Site (Île de la Cité), ostrva na
Seni, na kojem je, u visini mesta poznatog kao Trg Večitog
mladića (ili trg Starog šarmera, Square du Vert-Galant, pre-
ma nadimku Anrija IV) rasut Deborov pepeo.

3

„Stjecajem okolnosti, sve što sam činio bilo je označeno urotničkim.“ (*Panegirik I: V*)

1958

KOZIO D'AROŠA (Cosio d'Arroscia, Ligurijski
Alpi)

SA MIŠEL BERNŠTAJN I ASGEROM JORNOM, U
PARIZU, UBRZO PO OSNIVANJU SITUACIONISTIČKE
INTERNACIONALE.

„I još uz to ispijmo i za svoju sopstvenu slavu, neka bi kazivali unuci i prauunci, kako su bili nekad bili takvi ljudi koji se nisu stideli drugarstva, niti su izdali svoje.“

Gogolj, *Taras Buljba*

SKZ, Beograd, 1902, preveo Milovan Đ. Glišić,
VIII, str. 97.

G I D E B O R

ASGER JORN

PANEGIRIK II

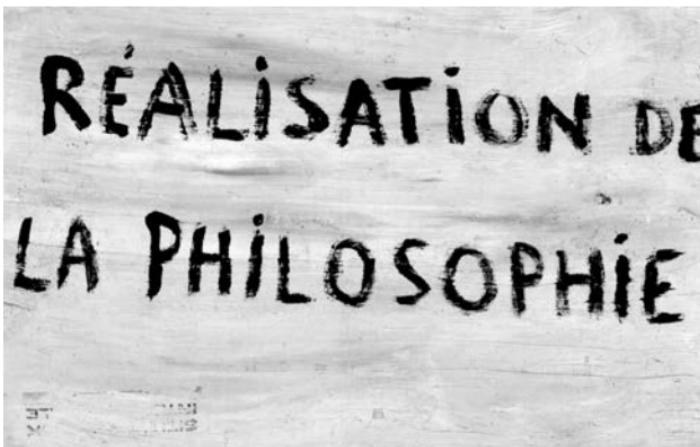
ULICA MONTANJ-SEN-ŽENEVJEV, 32 (Rue de la
Montagne-Saint-Genevieve)

„Ovo delo će pokazati veličinu tog princa o kome vam govorim, kao i vašeg sopstvenog razumevanja.“

Komin, *Memoari*

Philippe de Commynes (1447–1511), *Mémoires*, 1901–1903.

„DIREKTIVA BR. 2“ („Ostvarenje filozofije“, 1963).

Natpis na uramljenom slikarskom platnu, sa izložbe *Destruktion RSG-6*, Galerija EXI, Odense, Danska, 17.

VI 1963. Ostale Deboreve direktive (ukupno pet):
„Prevazilaženje umetnosti“, „Svi protiv spektakla“,
„Ukidanje otuđenog rada“, „NE svim ekspertima vlasti –
radnički saveti svuda“.

„I Timon ga ocrtava ovim rečima:

‘Među njima se podiže bukač, prezirač gomile,
Heraklit, izmišljač zagonetki.’

Teofrast tvrdi da je melanholijski razlog što su neki delovi njegovog rada napola dovršeni, dok ostali delovi imaju čas jedan čas drugi izgled. Kao dokaz nje-gove velikodušnosti Antisten u svojim *Redosledima filozofa* navodi činjenicu da se odrekao svojih prava na kraljevski presto u korist svoga brata. Njegova knjiga je stekla toliku slavu, da je stvorena sekta koja je po njemu nazvana Heraklićani.“

Diogen Laertije, *Životi i mišljenja istaknutih filozofa*

BIGZ, Beograd, 1979, sa starogrčkog preveo Ibin Vilhar,
str. 295–296.

DRUGA ILUSTROVANA PREDVIĐANJA.

PREVOD STRIPOVA:

1, *Društvo spektakla*, teza 123:

„Sam razvoj klasnog društva, koji ga je doveo do stana spektakularne organizacije neživota, čini da revolucionarni projekat i *očigledno* postane ono što je oduvek bio *u suštini*.“

2, IS br. 8, januar 1963, „L'opération contre-situationniste dans divers pays (Kontrasituacionistike akcije u nekim zemljama)“, str. 27:

„Priča se da ova organizacija prolazi kroz krizu!
Neke elemente treba počistiti...“

3, IS br. 5, decembar 1960, „L'Aventure“, str. 4:

„Žao mi je Vontere, ali ne želim da imam veze s takvom politikom. Podnosim ostavku.“

„Možete se povući, Vodarne, kao i ostali koji dele vaše skrupule.“

Četvorica savetnika napuštaju salu za konferencije... Sastanak je odložen, ali nisu uspeli da ubede predsednika Vontera da promeni svoju politiku.

PANEGIRIK II

DANS UNE SOMBRE RUELLE DU QUARTIER CHINOIS, NON LOIN DES DOCKS . . .

G I D E B O R

PREVOD STRIPA:

„U mračnim sokacima Kineske četvrti, nadomak dokova...“

„Zdravo, George! Minervina sova...?“

Hegel, kao krčmar: „.... (poleće) u sumrak! Eno ih tamo pozadi.“

U nastavku stripa, u istoj krčmi, Debora i ostali članovi SI – prepoznaju se Vanegem, Rene Rizel, Rene Vijene, Ž. V. Martin – razmatraju razna pitanja; u isto vreme u štabovima Interpola i francuske policije, kuju se planovi za njihovo eliminisanje...

Letak (32,6 x 19,7 cm) koji je pratio objavljivanje antologije *Internationale Situationniste 1958–69*, Van Gennep, Amsterdam, 1969.

PANEGIRIK II

-1-
Toute la vie des sociétés dans lesquelles règnent les conditions modernes de production s'annonce comme une immense accumulation de spectacles. Tout ce qui était directement vécu s'est éloigné dans une représentation.

(La réalité universelle est dépassée par l'industrie, le travail, la famille, etc.)
-2-
les images qui se sont détachées de chaque aspect de la vie fusionnent dans un comme commun, où l'unité de cette vie ne peut être rétablie. La spécialisation des images du monde se retrouve, etc., par exemple, dans le monde de l'image autonomisé, où le mensonge s'est adapté à lui-même. Le spectacle), comme invasion concrète de la vie, est le mouvement autonomie du non-vivant.

-3-
Le spectacle se présente à la fois comme la société même, comme une partie de la société, et comme instrument d'unification. En tant que partie de la société, il est et fait le secteur qui concerne tout regard et toute conscience. Il est le langage officiel de la séparation généralisée.

-4-
Le spectacle n'est pas un ensemble d'images, mais un rapport social entre des personnes, médiatisé par des images.

RUKOPIS DRUŠTVA SPEKTAKLA (1967)

„Prepostavljaš sam da je najsigurniji način da se dođe do korisnih otkrića distancirati se u svakom pogledu od puteva koje su sledile nesigurne nauke, koje nikada nisu donele ni najmanji korisni izum društvenom telu, i koje uprkos ogromnom napretku industrije nisu uspele ni da spreče siromaštvo. Stoga sam sebi stavio u zadatak da se stalno držim u suprotnosti tim naukama; ako se ima u vidu brojnost njihovih pisaca, prepostavio sam da bilo koja tema

koju su obrađivali mora biti potpuno iscrpljena, i odlučio sam da se bavim samo onim problemima kojih se niko od njih nije dotakao.“

Furije, *Teorija četiri pokreta*

Charles Fourier, *Théorie des quatre mouvements et des destinées générales*, 1808.

„Na smrtonosnom terenu, tražite priliku da se borite. Pod smrtonosnim terenom podrazumevam ona mesta gde ne možete računati ni na jedan resurs, gde vas polako iscrpljuje loše vreme, gde se vaše zalihe postepeno troše bez ikakve nade da ćete dobiti sveže; gde se čini da će bolesti, koje su već počele da prodiru u vojsku, uskoro izazvati veliku pustoš. U takvim okolnostima, požurite da se upustite u borbu.“

Sun Cu, *Umeće ratovanja*

Prevedeno na osnovu Deborovog francuskog izvora; u postojećim prevodima ovaj fragment se ne može naći u ovom obliku.

A BAS LA SOCIÉTÉ SPECTACULAIRE- MARCHANDE

CONSEIL POUR LE MAINTIEN DES OCCUPATIONS

„Dole sa spektakularno-robnim društvom.“ Savet za održavanje okupacija (Conseil pour le maintien des occupations, CMDO).

POTOMSTVO „DIREKTIVA“ U EPIGRAFICI 1968.

„Čovečanstvo se neće rešiti bede sve dok i poslednji birokrata ne bude obešen o creva poslednjeg kapitaliste“
(Sorbona, 1968).

„Je jouis dans les pavés“ („Kaldrma me pali“ ili „Svršavam na kaldrmu“), Pariz, maj 1968.

PANEGIRIK II

ALICE BECKER-HO

FIN DE L'UNIVERSITÉ

CONSEIL POUR LE MAINTIEN DES OCCUPATIONS

„Tako se okončala zima, a s njom i osamnaesta godina rata, čiju je istoriju zapisao Tukidid.“

Tukidid, *Istorija Peloponeskog rata*

Prevedeno na osnovu francuskog izdanja (knjiga VII, odeljak 18); fraza s kojom Tukidid završava priču o svakoj godini rata, i koju Debora ovde bira u verziji koja odgovara i kraju njegove osamnaeste ratne godine, ako se pođe od 1951.

4

„Dovoljno sam dobro poznavao svijet, njegovu povijest i geografiju, izgled i one koji ga nastanjuju...“
(Panegirik, I: IV)

1968

Debor na okupiranoj Sorboni, 1968.

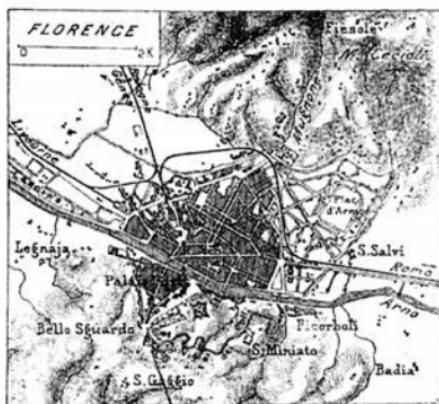

PREBIVALIŠTA U ITALIJI I ŠPANIJI.

PANEGIRIK II

GI DEBOR

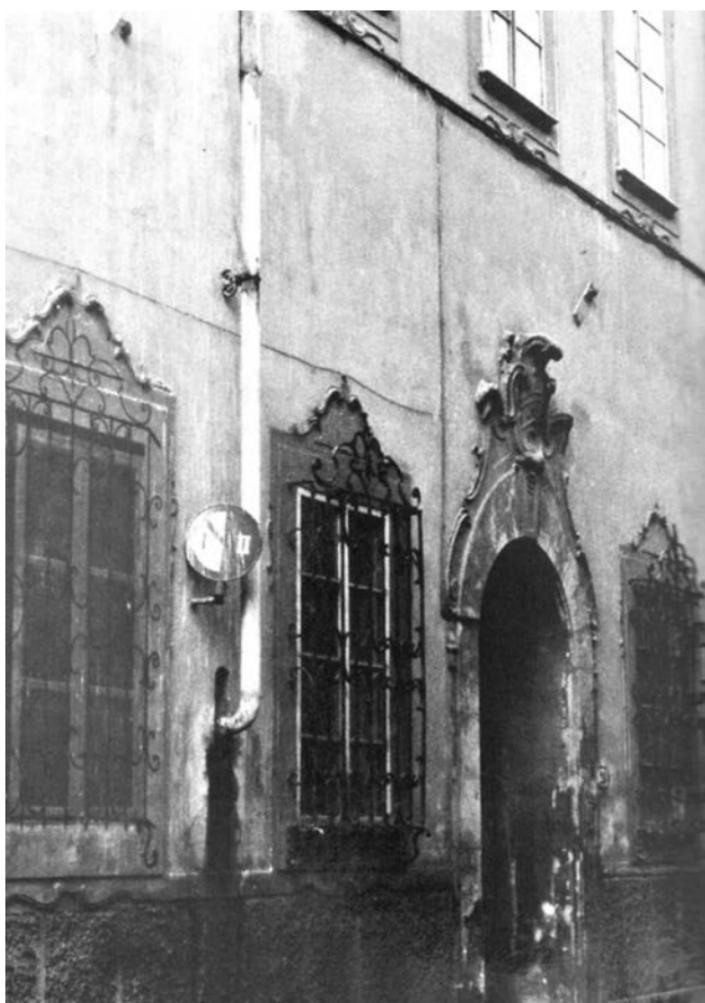

OLTRARNO (Firenca), 1972.

„Francuzi po prirodi vole tuđa dobra, ali u isto vreme nemilice arče i svoja i tuđa.“

Makijaveli, *Prikaz stanja u Francuskoj*

Niccolò Machiavelli, *Ritratto di cose di Francia* (*Ritratti delle cose di Francia*), 1510.

VIA DELLE CALDAIE (ulica delle Kaldaje, Oltrarno,
Firenca), br. 28.

PANEGIRIK II

PIEVE (DI SAN CRESCI), MONTI DEL CHIANTI.

Pjeve di San Kreši, zdanje stare parohijske crkve, iz deseteg veka, u Masivu Kjanti, u Toskani, u kojem su Debora, Alisa, Đanfrako Sangvineti i Fransoaz Salivan (Françoise Sullivan) proveli leto 1972.

CHAMPOT (ŠAMPO)

„Isto onoliko malo koliko se u svetu možemo oslobođiti svih stega, toliko im malo i naše pisanje može uteći. Ali onoliko koliko uspemo da se oslobođimo, toliko bi i ono moglo biti slobodno.“

Štirner, *Jedini i njegovo vlasništvo*

Max Stirner, *Der Einzige und sein Eigentum*, 1844; za sad jedini postojeći prevod (ovde prevedeno posebno), *Jedini i njegovo vlasništvo*, „2. Moj obraćaj“, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1976, Biblioteka Izvori i tokovi, svezak 7, prevela Mirjana Wist, str. 208.

NA SLICI: Kuća u zaseoku Šampo, u Overnji, u Gornjoj Loari, u kojoj su Debor i Alis provodili najviše vremena izvan Pariza, u relativno mirnijem periodu koji je usledio posle cele decenije samoizgnanstva u Italiji i Španiji. Debor je tu proveo i svoje poslednje dane.

„Kad bih vam je pokazao“, odgovori Don Kihot, „šta biste to tako veliko uradili priznajući tako očiglednu istinu? Suština i jeste u tome da ne videvši je, u to verujete, to ispovedate, to potvrđujete, time se kunete i to branite; inače sa mnom imаш posla, drska i ohola ruljo!... Ovde vas čekam i izazivam, oslanjajući se na pravdu koja je na mojoj strani.“

Servantes, *Don Kihot*

Knjiga I: 4, na osnovu prevoda Duška Vrtunskog, Matica Srpska, Novi Sad, Vajat, Beograd, 1988, str. 46; i Đorđa Popovića, Zadužbina Ilije Milosavljevića Kolarca, Beograd, 1895.

NA SLICI: Antónia (Toñi) Lopez-Pintor („Andalužanka“ iz *Panegirik I: IV*); Gi i Alis su je upoznali 1978. i oboje bili s njom u ljubavnoj vezi, sve do njene smrti, krajem osamdesetih (podaci su vrlo oskudni); mlada anarhistkinja, koja je, između ostalog, Debora povezala sa španskim anarhistima, kojima je ovaj onda posvetio nekoliko tekstova.

5

„Mnogo sam se zanimalo za rat... Pored toga, uspio sam, ima tomu već dugo, predstaviti njegove osnovne pokrete na prilično jednostavnoj šahovskoj tabli: snage koje se sukobljavaju i kontradiktorne nužnosti koje se nalažu djelovanjima svake od dviju strana.“ (*Panegirik*, I: VI)

1977

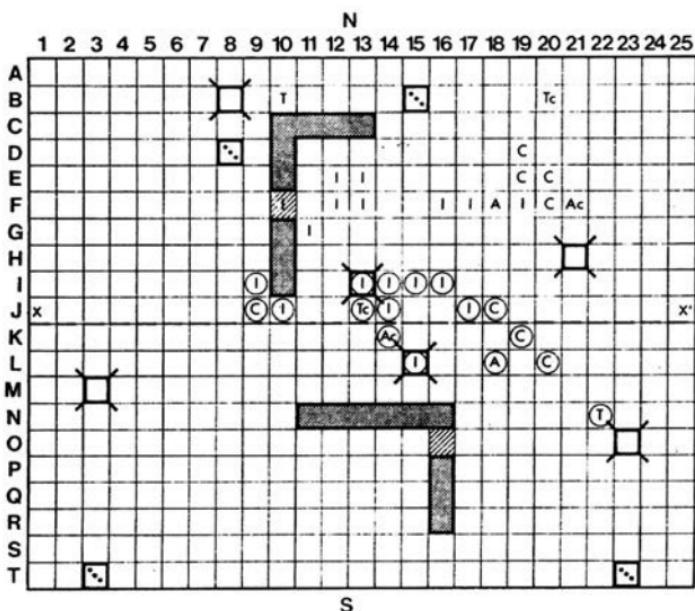

„Reći ću, pre svega, da je, da bi bio jak u tačkama napada, gotovo neophodno biti slab u onima koje se brane, i da su, kada je jedinica poražena, posledice mnogo manje pogubne kada je malobrojna nego kada je snažna; štaviše, što je slabija, manje je izložena porazu, zato što njen voda udvostručuje svoju razboritost i mere predostrožnosti kako bi izbegao akcije zbog kojih bi se mogao naći u prevelikoj opasnosti.“

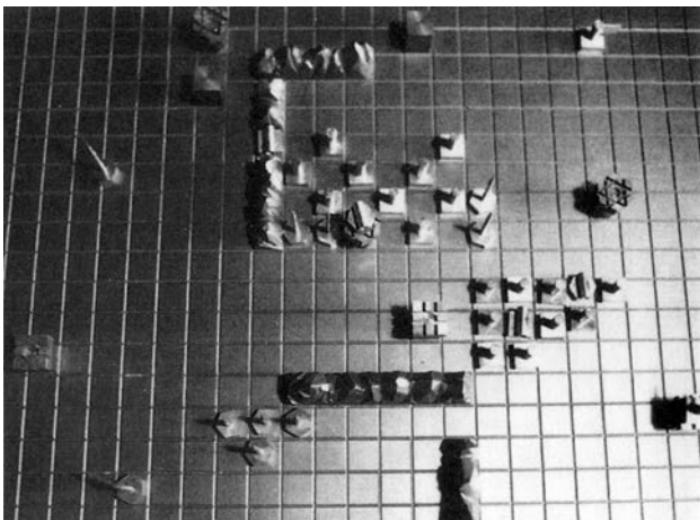
Guvion Sen-Sir, *Memoari*

Laurent de Gouvion Saint-Cyr (1764–1830), *Mémoires pour servir à l'histoire militaire sous le Directoire, le Consulat et l'Empire*, 1831, str. 311.

PANEGIRIK II

DIJAGRAM TRINAESTE FAZE SUKOBA U IGRI RATA
(*Kriegspiel*).

„Neprijatelja se plašimo mnogo više nego što je u stanju da postigne, i mada naše iskustvo može biti veliko, ne možemo a da ne pomicamo na stvari za koje znamo da ih ne bismo uradili da smo na njegovom mestu; ali kako bi nas velika zla zadesila ako bi neprijatelj postigao više nego što očekujemo, mi radije nastojimo da predupredimo čak i ono za šta verujemo da nije u stanju da uradi.“

Tiren, *Memoari*

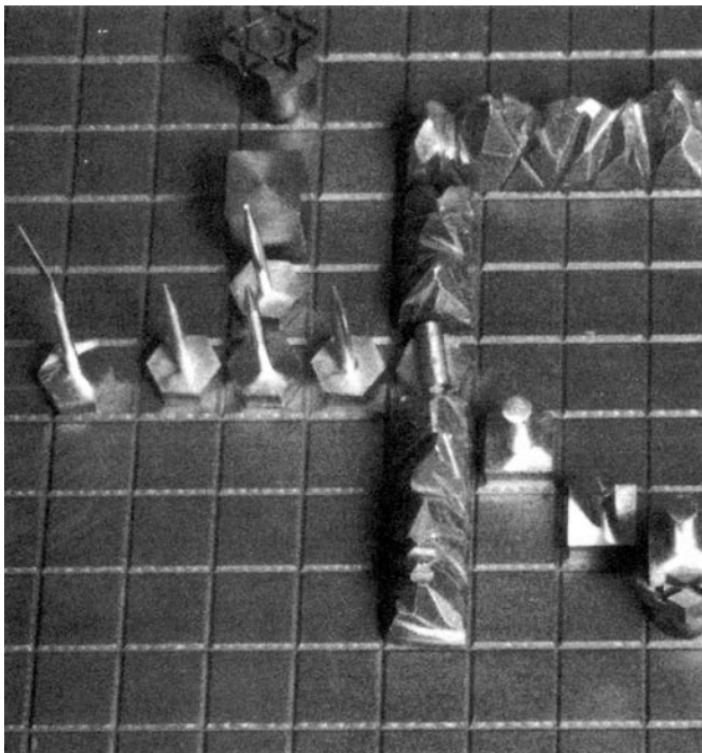
Henri de La Tour d'Auvergne, vicomte de Turenne (1611–1675), *Mémoires du maréchal de Turenne, 1909–1914.*

LAKA BRIGADA U FILMU *IN GIRUM IMUS NOCTE ET
CONSUMIMUR IGNI* (1978)

G I D E B O R

KRIEGSPIEL (DETALJ)

„Ako je napredak koji je u poslednje vreme postignut u veštini ratovanja dovoljno pokazao da se neka planinska oblast ne može braniti sistemom kordona i velikih ukopanih linijama, onda treba reći i da se mnogo bolji rezultati ne bi postigli ni zauzimanjem jakih poprečnih i uzdužnih položaja u dolinama, ako se prethodno ne ovlada visovima koji ih okružuju.“

Potpukovnik Rakja, *Analitički sažetak umeća ratovanja*

Paolo Romualdo Racchia (1789–1849), *Précis analytique de l'art de la guerre*, 1832, str. 192.

6

„Usred zime 1988, noću, na trgu Missions Étrangères, jedna je sova tvrdoglav ponavljala svoje dozivanje, vjerojatno prevarena poremećajem klime.“ (*Panegirik*, I: IV)

1984

TRG MISSIONS ÉTRANGÈRES

I

Ces *Commentaires* sont assurés d'être promptement connus de cinquante ou soixante personnes; autant dire beaucoup dans les jours que nous vivons, et quand on traite de questions si graves. Mais aussi c'est parce que j'ai, dans certains milieux, la réputation d'être un connaisseur. Il faut également considérer que, de cette élite qui va s'y intéresser, la moitié, ou un nombre qui s'en approche de très près, est composée de gens qui s'emploient à maintenir le système de domination spectaculaire, et l'autre moitié de gens qui s'obstineront à faire tout le contraire. Ayant ainsi à tenir compte de lecteurs très attentifs et diversément influents, je ne peux évidemment parler en toute liberté. Je dois surtout prendre garde à ne pas trop instruire n'importe qui.

PRVA STRANICA KOMENTARA O DRUŠTVU SPEKTAKLA
(1988)

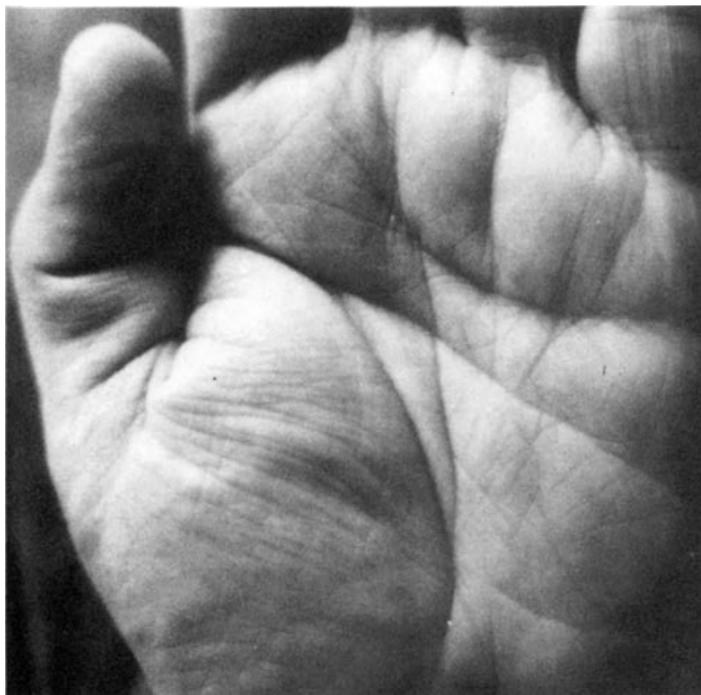
„Ali kako sam nameravao da iznesem primedbe koje su odvojene jedna od druge, i čije razumevanje nikako ne zavisi od onih koje prethodne ili slede, njihovo povezivanje donelo bi samo teškoće, a ja bih uložio silan trud samo zato da bih svoj rad učinio manje prijatnim i korisnim, jer je izvesno da ta stalna raznolikost materijala ponovo budi um i čini ga sposobnijim za ono što mu se nudi, naročito kada tome dodamo da je trebalo biti sažet, kao ovde, i postići da svaka primedba ima svoje dejstvo.“

Vožla, *Primedbe o francuskom jeziku*

Claude Favre de Vaugelas (1585–1650), *Remarques sur la langue françoise*, 1647.

PARISKA PREBIVALIŠTA

AUTOROV DLAN

„Ljudi su katkad gospodari svoje sudbine. Krivica, mili Brute moj, nije u našim zvezdama već u nama, što se potčinjavamo.“

Šekspir, *Julije Cezar*

Prvi čin, scena druga; stihovi su prikazani kao u francuskom izdanju; preveli Živojin Simić i Sima Pandurović.

POSLEDNJI KADAR FILMA *DRUŠTVO SPEKTAKLA* (1973)

„Tu ne mogu ništa“, reče škorpija. „Takva mi je priroda.“

GUY DEBORD

PANÉGYRIQUE

TOME PREMIER

ÉDITIONS GÉRARD LEOVICI

„Ali ovde moram, jednom za svagda, da vas obavestim da će sve to biti podrobnije opisano i objašnjeno u jednoj karti, zasad u rukama rezačevim, koja će, uz mnoge druge priloge i dodatke ovom delu, biti priključena uz završetak dvadesete knjige, ne da poveća obim knjige – mrska mi je i sama pomisao na tako što – nego kao objašnjenje, tumačenje,

prime ri ključ za sve one stavove, zgode i nezgode i prikrivene nagoveštaje, za koje bi se moglo pomisliti da sadrže u sebi neki skriveni smisao ili da su nejasna i sumnjiva značenja, i koji će u vezi s mojim životom i nazorima biti čitani širom celog sveta (utuvite dobro šta ta reč znači).“

(Lorens) Stern, *Život i nazori blagorodnog gospodina Tristrama Šendija*

Prosveta, Beograd, 1966, preveo Stanislav Vinaver, XIII,
str. 69–70 (Laurence Sterne, *The Life and Opinions of
Tristram Shandy, Gentleman*, 1759–1767).

HRONOLOŠKI PREGLED

1931. Rođen 28. decembra, u sumrak.
1952. Dugometražni film bez slika, *Urlici u slavu de Sada* (*Hurlements en faveur de Sade*).
1953. Natpis u Senskoj ulici („Nikada ne radi“, „Ne travaillez jamais“, rue de Seine).
1954. Prvi broj biltena *Potlač* (*Potlatch*).
1957. Osnivanje Situacionističke internacionale na Konferenciji u Kozio d'Aroši (Cosio d'Arroscia).
1958. Prvi broj časopisa *Situacionistička internacionala* (*Internationale situationniste*).
1959. *Memoari* sastavljeni isključivo od divertiranih rečenica (*Mémoires*, sa Asgerom Jornom).
1963. Pet „direktiva“ ispisanih na (slikarskom) platnu.
1967. *Društvo spektakla* (*La Société du spectacle*).
1968. Situacionistički komitet okupira Sorbonu na dva dana i poništava sedam vekova besmislica (*Conseil pour le maintien des occupations*).
1972. Samoraspuštanje Situacionističke internacionale.
1973. *Društvo spektakla* ponovo objavljeno u formi dugometražnog filma.
1978. Dugometražni film *In girum imus nocte et consumimur igni*.
1984. Potlač uništavanja svih filmova.¹⁴

¹⁴ Deborova zabrana emitovanja svih njegovih filmova u Francuskoj, posle ubistva Žerara Lebovisija 1984.

1988. *Komentari o društvu spektakla* (*Commentaires sur la société du spectacle*).

1989. Prvi tom *Panegirika*.

(Gi Debora)

Kraj Deborove hronologije; redakcija *Librairie Arthème Fayard* je u nastavku priložila još nekoliko stavki, koje pokrivaju preostalih pet godina, do Deborove smrti 1994. U tom periodu Debora je objavio još samo jednu knjigu, *Cette mauvaise réputation...* („Ta loša reputacija“, Gallimard, 1993), ali kako ne znamo kako bi sam Debora predstavio te godine, čitaoce upućujemo na njegove biografije i druge korisne izvore.¹⁵ (AG)

¹⁵ Najobimniji izbor iz bibliografije, u našim izdanjima, nalazi se u dodatku knjige *Društvo spektakla*, iako je te podatke danas lako konsultovati i u mnogim drugim dostupnim izvorima. Među biografski relevantnim izdanjima, naročito kada je reč o „Plemenu“ i ranim danim LI/ SI, koji zauzimaju tako istaknuto mesto u svim Deborovim reminiscencijama (*Memoari, In girum imus nocte, Panegirik*), svakako treba imati u vidu knjigu Jean-Michel Mensiona, *La Tribu: Contributions à l'histoire de l'internationale situationniste et son temps*, vol. 1, Editions Allia, 1998 (*The Tribe: Contributions to the History of the Situationist International and Its Time*, City Lights Books, 2001). Videti i ostala naša izdanja koja pokrivaju taj period (*Veliki Potlač, Pravila novog urbanizma, Gole usne, Kontinent Kontreskarp, Manifest o konstruisanju situacije, Evo jednog pisma...*).

PANEGIRIK
III

Jedini sačuvani trag, rukopis nacrtta. Teme:

1. SREDSTVA
2. O KARAKTERU
3. POKER KAO PRIMER
4. PROSTOR KULTURE
5. EULOGIJA U ČAST GRADA PARIZA
6. RAZMATRANJE POSTUPAKA SITUACIONISTIČKE
INTERNACIONALE
7. O PROŽIVLJENOM VREMENU
8. SNOVI

Guy Debord: un art de la guerre, Emmanuel Guy, Laurence Le Bras (eds.), BnF-Gallimard, 2013, katalog istoimene izložbe, str. 199.

- (1) DES RESSOURCES VIII
- (2) DU CARACTÈRE IX
- (3) LE POKER COMME EXEMPLE X
- (4) L'ESPACE DE LA CULTURE XI
- (5) ELOGE DE LA VILLE DE PARIS XII
- (6) EXAMEN DE LA CONDUITE DE L'I.S. XIII
- (7) DU TEMPS PASSÉ XIV
- (8) DES RÊVES XV

édité par l'I.L. 32 rue de la montagne-geneviève, paris 1^e

GUY DEBORD, LETRISTIČKA I
SITUACIONISTIČKA INTERNACIONALA

anarhija-blok45.net

anarhisticka-biblioteka.net/category/author/guy-debord

anarhisticka-biblioteka.net/category/author/letristicka-internacionala

anarhisticka-biblioteka.net/category/topic/situacionizam

SITUATIONIST INTERNATIONAL ONLINE:
www.cddc.vt.edu/sionline/index.html

NOT BORED: notbored.org

DEBORDIANA (FR): debordiana.chez.com/debordiana.htm

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

<http://anarhija-blok45.net>

ZAJEDNIČKA ARHIVA
<http://anarhisticka-biblioteka.net>

